

Prof. Giuseppe De Benedetti - Via S. Maria, 10 - 30138 Padova

Stric Šimen.

Ivan Cankar.

I.

Nemiren se je Marko prevračal pod odejo; oblił ga je pot, vroč kakor krop, koj na to ga je spreletel mraz, da je zašklepetal z zobmi. Postelja je bila trda; bodeča slamnica, na skrinjo položena. Trde postelje je bil vajen, na sami goli skrinji bi sanjal tople sanje, če bi bilo „vse drugače“.

Na mizi je gorela svetilka, za mizo sta sedela stric in teta. Stric je bral nemški časopis, teta je podpletala nogavico. Oba sta imela naočnike — velike, trde, osorne oči. Molčala sta; kadar sta izpregovorila besedo, je bila ta beseda podobna ogabni kletvi, je bila polna hudobnosti, neusmiljenosti ter sovraštva do vsega božjega. Tako se je zdelo Marku.

Stric je bil kakor silna grmada rdečega mesa, polnil je vso izbo, še večji je bil od nje. Posebno ogromne in mesnate so bile roke, vse do nohtov porasle z dolgimi kocinami; le dlan je bila tako nemarno in spolzko gola, kakor da je imela še kožo odluščeno. Ogrnjen je bil v obnošeno, pisano dopetačo, prepasano z vrvičo, ki se je po kačje vila ob stolu na tla; kadar se je premeknila mesena grmada, je zaplesal po tleh košati čop. Teta ni bila ustvarjena iz mesa, temveč iz papirja — iz starega, umazanega, posvaljkanega papirja, ki je ležal poprej že dolgo tam kje na smetišču. Zgrbljena lica niso bila ne bleđa, ne siva, niso bila živa — iz papirja so bila, ali iz cunj. Še te oči, dvoje črnih mišk, zaklenjenih v dvoje mrzlih kajbic, so bile kakor dvoje napisanih kletvic, nagnusnih kletvic, ki jih bere otrok in se prestraši. Vse to se je Marku tako zdelo.

Marko je bil žejen, ustnice so ga bolele, so bile trde in puste. Na polici pod oknom je stala steklenica, do vratu polna vode. Poželjivo je pogledal nanjo; prositi si ni upal, zavzdihnil je naglas.

„Kaj še ne bo miru?“

Mesena grmada se je zgenila, košati čop je zaplesal po tleh, tudi miški sta poskočili v kajbicah. Marko je zatisnil oči ter se potuhnil.

Premražen, truden, lačen in žejen je bil od dolge poti. Pod večer se je bil vrnil z božičnih počitnic v mesto. Hodil je peš tri ure in dalj. Spočetka je rosil redek, mrzel dež, kmalu je začel naletavati sneg, najprej nemirno in drobno, da so se topile snežinke, še predno so dosegle počestno blato, nato v velikih, mokrih kosmih, ki so se tiho in težko spuščali v luže. Marka je zeblo. Ozrl se je nazaj, spomnil se je na dom — strahota. Pogledal je po cesti naprej, pomislil je na mesto in na strica Šimna — strahota. Pogledal je proti nebu, kjer je pač Bog s svojimi angelji; nebo je bilo devetkrat zastrto, vse pod njim — strahota.

„Kaj ga silijo v šolo, če ne zmorejo, be-rači!“

Grmada se je zgenila, da je stol zaškripal pod njo.

„Naj bi krave pasel!“

Hudobno in prešerno sta miški poskočili v svojih kajbicah, globoko zakopanih v sive cunje.

Marko se je še tesneje potajil in potuhnil. Skril se je sam vase, ob tisti čudni želji, ki ga je mnogokdaj ponevedoma prešinila: „da bi ga kar ne bilo več,“ — ali da bi bil vsaj kdo drugi.

„Vsak cigan bi dal otroka v rejo . . . plačal pa nič!“

„Ne bomo ga zastonj redili!“

Grmada se je majala, miški sta švigali.

Marko je tiščal sapo v grlu, da bi ne izdal ihtenja, ki ga je dušilo. Prazniki niso bili veseli; ogromna mrzla senca je ležala na njih . . . kakor senca samega strica Šimna. Mati je jokala, da so ji oči zakrvavele, oče je hodil po izbi in klet. Marko je molčal in gledal. Vse, kar je bilo na svetu žalostnega, grdega, neusmiljenega in nasilnega, je bilo kakor mračna, do vrh neba grozeča

podoba strica Šimna, je bila ogromna mesena grmada. Kako ji ubežati, kam se ji skriti? Ni je bila polna le ta pretesna izba, vsa duša je je bila polna.

„Čemu rijejo? Saj tako nikoli ne bo nič iz njega!“

„Nikoli ne bo nič iz njega... potuhnjen je!“

Nikamor ni mogoče pobegniti. Nekoč se bo ta silna grmada zvalila nanj, zaдушila ga pod svojo nagnusno ogromnostjo. Katekizem pravi, da je bil Bog ustvaril človeka po svoji podobi. Kako je mogoče, da je ustvaril človeka, ki se nikoli ne smeje, nikoli ne s tistim smehom, ki je kakor žarek usmiljenja božjega? Da je ustvaril oko, ki nima solze, usta, ki nimajo besede? Glej... Boga samega žalita brez strahu... in Bog gleda stran!

Stric je bil nagnil glavo na pesti, teta je bila sklenila dolge prste. Mrmrala sta zamolklo, vzdihovaje in pokašljevaje; naposled sta se prekrižala, položila sta naočnike na mizo, teta je vzdignila svetilko in šla sta počasi v drugo izbo. Med durmi se je stric sklonil ter se ozrl. Marko ga je videl izza stisnjenih trepalnic in je vztrepetal. Da bi bila v tistem pogledu le senca pozdrava, le daljna misel na prijazno „lahko noč“, bi se bil Marko razjokal od hvaležnosti in mahoma bi bilo „vse drugače“. Ali pogled je bil trd in hud, bil je kletev, ki je pregrešnejša in brezbožnejša, kadar ni izrečena.

Tema je bila v izbi, le izpod duri se je svetila ozka bela špranja. Od one strani so se glasili težki koraki, kakor da se udirajo nekam v globočino. Postelja je zahreščala in zaškripala, svetli trak pod durmi je ugasnil; hropeč, zategnjen vzdih, nato je vse umolknilo.

Marko se je potihoma izvil izpod odeje, šel je tipaje in po prstih proti oknu, vzdignil je steklenico z obema rokama ter pil v dolgih požirkih. Prijeten hlad ga je spreletel vse do nog. Ko se je vračal k postelji je zadel ob stol; vztrepetal je ter poslušal.

„Kaj zares ne bo miru?“

Glas je udaril ob duri kakor pest.

Marko se je skrtil pod odejo, privil je roke in noge tesno k životu.

„Oče naš...“

Besede so se mu že na ustnih zmedle in zapletle in še predno je odmolil do konca je zaspal.

II.

Ponoči se je Marko nenadoma predramil. Nekaj trenutkov je ležal čisto mirno, brez sape, mrtev. Vse je otrpnilo v njem, telo je bilo kakor od kamna; nobenega vzdihla ni bilo iz ust, nobene misli iz duše.

Postelja je bila mokra. Po hrbtu gori, skoraj do tilnika mu je segala nagnusna vlaga; srajca se je spolzko oprijemala života in nog.

Mukoma se je izvila iz tope zaklenjene groze prva nerazločna misel, senca misli, komaj molitev.

„Jezus Marija! Jezus Marija!... Zdaj je čisto vse končano! Zdaj je vse izgubljeno! Zdaj bi bilo najbolje... Jezus Marija!“

Ni bila gola groza, ni bila žalost, ni bil občutek greha, — nobenega imena ni bilo tistemu neznanemu, ki mu je davilo drobno dušo s silnimi rokami. Bila je smrt. Toda še ta smrt ni bila prijazna odrešenica; iz gnusobe se je bila vzdignila in v gnusobo ga je vodila.

Stisnil se je čisto k zidu; rjuha tam ni bila mokra.

„Molil bom... Še večje čudeže je storil Bog... zakaj bi pa tega ne, ki je zanj igrača?“

Občutil je, da se je sam sebi zlagal; da prav na dnu svojega srca ne veruje ne v čudeže, ne v Boga samega. Vse na svetu in vse v njem je ostudno in sramotno; nekaj ogabno spolzkega se preliva počasi in leno od kraja do kraja, sega višje, lije mu v usta. Kam bi pogledal, koga poklical?

„Mati!“ Mati!“

Žarek je planil v vso to noč, krik je presekal ta črni molk. Trepetal je in ihtel ter ihtič zaspal.

Danilo se je, ko se je predramil. Siv, hladen polumrak je bil v izbi. Gledal je s široko odprtimi očmi proti belemu oknu — nekaj velikega, hudega je bilo daleč tam zadaj; ni se mogel koj domisliti. Mahoma se je udrlo, zrušilo vse pred njim, nasilno je planila nanj ponočna strahota.

„Moj Bog!... Zdaj ni več nobene pomoči! Zdaj je vse pri kraju!“

Materine solze, ubožstvo, lakota, ponižanje, britkost — vse tisto ni bilo nič. Vse tisto bi po vrsti pretrpel že devetkrat, da bi tega ne bilo, da bi te zadnje strahote ne bilo.

Plaho je tipal po rjuhi, segel je pod odejo, pod slamnico. Vse je bilo nagnusno vlažno; od

vlage ga je ščemela koža po životu, vlaga mu je šla do kosti, segala mu je v srce, v misli.

V drugi izbi je stric naglas zazelhal, nato je zakašljajljal ter pljuskoma pljunil. Marko je planil izpod odeje. Pogrnjal je posteljo tako, da bi ne bilo videti luže, če bi kdo šel mimo ter se ozrl. Oblekel in obul se je naglo. Ura na steni je kazala sedmo.

„Še pol ure! Saj ne bo pospravila, dokler ne pojdem... Morda je ta ura zaostala... saj je že svetel dan!“

Prešinila ga je brza misel; stopil je na stol ter pomaknil kazalec za deset minut naprej.

Teta je odprla duri.

„Kaj toliko da je že?“

Hitela je godrnjaje v kuhinjo, ni se ozrla ne na Marka ne na skrinjo. Marko je sedel za mizo, gledal je verno v knjigo, bral ni.

Prišel je stric, ogromen je stal na pragu.

„Kaj pa ti je, da si tako zelen?“ ga je ošvignil iz podbrekljih oči.

„Nič mi ni!“ je rekel Marko in vztrepetal, stisnil se vāse.

„Na obrazu se mi pozna!“ je pomislil.

Teta je prinesla kavo. Marko jo je popil še vročo, kruh je vtaknil v žep ter pograbil knjige.

„Kam se ti tako mudi?“ ga je pogledal stric.

„Saj je že... saj je že čas!“ je jecjal Marko prestrašen.

„Pojdi kamor hočeš... potuhnjenec!“

Zunaj je bilo veselo jutro, polno solnca. Radost je bila v ljudeh, na zemlji in na nebu radost; še Marku je kanila v srce, odpahnila je duri, da je posijalo solnce v tisto noč.

Sneg je bil odkidan samo tik ob zidu, na cesti sami je segel visoko čez kolena; Marko ga je gazil. Podil bi se vriskajoč, prevračal se s tovariši po tem mehkiem, gorkem snegu... misel se je nenadoma ustavila, kakor da se je bila kepa razbila ob zidu... Kje je bila takšna radost, kedaj? Bila je nekoč. Zdaj so noge težke, je srce potrto, je butara na plečih.

Šola je minila hitro, da nikoli tako; štiri ure, drugače dolge in puste, kakor rožni venec v poluspanju, so prišle in šle... še bilo jih ni.

Ko je pozvonilo, se je Marko vzdramil in butara se je zvalila nanj s silnejšo težo. Začutil je, da se ga je bila srajca tesno in ščemeče oprijela krog života... gnusna golazen se je

bila zasesala in neče izpustiti. Stud se mu je vzdignil do grla.

„Če je tako... pa naj me ubije! Naj me kar ubije... najbolje bo!“

Hitel je naravnost domov po bližnjicah.

„Naj me ubije! Naj me ubije!“

Pred vrati je stal in čakal. Še je reklo v njem, zamolklo, oddaleč: „Naj me ubije... najbolje bo!“ In je stopil.

Stric in teta sta sedela za mizo; počasi, cmokaje sta srebala juho. Njegovega krožnika ni bilo na mizi. Mimogrede, kakor da mu je bilo ukazano, se je ozrl skozi steklene duri v kuhinjo. Na vrvi nad ognjiščem je visela razgrnjena rjuha, ob zid je bila prislonjena slamnica. Tudi na skrinjo se je ozrl; pisane rože na nji so bile temnejše.

Položil je knjige na stol.

„Zakaj pa jih ne deneš na skrinjo?“ je rekel stric.

„Saj je res... zakaj pa jih ne deneš na skrinjo?“ je rekla teta.

Marko je pogledal obadva z velikimi očmi, udanimi v grozo. Smehljala sta se. Kletev bi bila smehljaj... smehljaj pa je bil kletev, brezbožna, vnebovpijoča.

„Čakaj, da pokosim... potem boš tudi ti kosil!“ je rekel stric čisto mirno.

Marko je stal kraj duri in je čakal. Oddaleč se je glasilo enakomerno, pusto, kakor ura: „Naj me ubije! Naj me ubije!“

Stric je pokosil. Odprl je usta na stežaj ter si počasi in potrpežljivo trebil zobe z užigalico. Nato je izpraznil na dušek kozarec vina ter si z rokavom obrisal mokre ustnice. Vse to je Marko natanko ogledaval, kakor da ni videl nikoli poprej.

Trudoma in vzdihovaje se je vzdignil stric; žile so se mu bilo nabrekle na čelu in okrog oči. Silna gora se je spustila proti Marku, da bi se zvalila nanj, ki je bil ukovan in se ni mogel geniti.

„Naj me ubije! Naj me ubije!“

Zgrabilo ga je za vrat, da je odprl usta, vzdignilo ga od tal ter ga treščilo zviška pred skrinjo.

„A!... Ná... duhaj, vohaj... prasec! Polži, saj je tvoje... kósi!... A!“

Marko je klečal pred posteljo; roké je bil ponevedoma sklenil, gledal je z izbuljenimi očmi, toda gledal ni nikamor.

Ivan Grohar: Brna na kmečki svatbi.

„Saj je res . . . saj je njegovo!“ se je smejala teta s tenkim papirnatim glasom.

Dolgo je klečal. Brez misli, brez žalosti, brez molitve . . . kamen, ki sam ne ve, da je kamen. Stric in teta sta se bila nekam napotila in sta zaklenila duri. Marku ni prišlo na misel, da bi vstal. Blizu pod mrak se mu je zazdelo, da čuje daleč odnekod zamolklo, zategnjeno tuljenje, tako žalostno in groze polno, da bi se človeku srce paralo. Šele nazadnje je spoznal svoj glas; zajokal je bil in je jokal, da sam ni vedel.

III.

Ko je bila noč in je bil Marko sam, je čakal udano, da je v drugi izbi vse umolknilo, da je slišal samo še tisto zamolklo hropenje, ki se je valilo sunkoma iz nastežaj odprtih ust.

Ves miren je bil; v srcu ni bilo več strahu, še bridkosti ne. Pokojna gladina je bilo srce, bela svetloba je lila nanjo z neba.

„Kaj bi molil? Bog me vidi sam . . . če me ne vidi in če ne ve, kako je, ni Bog!“

Tudi greha ga ni bilo strah, še občutil ga ni.

Mesečina je sijala v izbo. Oprezno je vstal, šel je po prstih k oknu ter ga je odprl. Dvorišče je bilo tako svetlo, da je razločil vsak prašek na snegu. Tiho je bilo — človek bi ustavil sapo, zamižal ter čakal, da bi odkod udaril glas, odklenil vrata. Marko je skočil — brez šuma, kakor da se je bila odluščila pest snega od žleba.

Privil je roke in noge tesno k životu, kakor pod odejo.

„Tudi sinoči sem ležal na mokrem!“ se je nasmehnil. „Ali ta bela postelja je vse mehkejša, je čistejša . . . in toplejša je!“

Zares se mu je bila toplota razlila po životu, sladka in blaga, da bi se ne ganil več, ne vstal nikoli več.

„Kaj je to že znamenje? . . . Kaj se je že ozrla name . . . kaj me je že pozdravila?“

Nebo je bilo čudežno jasno. Mesec se je vozil v veliki srebrni barki, krog barke so plešale zvezde. Marko je videl še dalj, vse na ono stran.

„Tam zadaj so nebesa. Tam je Bog. Če me zdajle gleda, bo videl vse. Bo rekel, da ni bil greh. Saj ne maram ogoljufati smrti . . . saj nisem skočil s strehe na cesto. Le poklical bi jo rad, pomignil ji malo, ko gre mimo . . . da bi se še name spomnila, da bi ne pozabila name. To ni greh. Saj ni greh, če berač ogovori gospoda na cesti . . . daj mu, ali pa mu ne daj!“

Nenadoma ga je oblila vročina, bušila mu je iz kože tako žehteča in kipeča, da se je topil sneg pod njim.

Srebrna barka na nebu se je bila skrila za visoke strehe. Marko je vstal. Po škrbinah v zidu je lahkotno splezal na okno ter ga tiho zaprl za seboj. Ko je legel pod odejo, so mu šklepetali zobje kakor v krčih, tako naglas in sunkoma, da si je tiščal usta z dlanjo. V srcu pa je bil vesel in miren.

„Zdaj kar pridite, stric! Kar primite, davite . . . dva boste davili . . . tistega tudi, ki je zdajle v meni . . . ki sem sam šel ponj!“

Sladka in mehka je bila misel, nič žalostna:

„Jutri pojdem morda še v šolo . . . pojutrišnjem ne bom več vstal . . . še en dan, pa mi bodo svetili . . . in še en dan . . . In nihče ne bo vedel! Nikomur ne bom povedal!“

Zaspal je smehljaje. — — —

Oj Marko, vzdramil se ne boš smehljaje! Smrt, Marko, se ne da opehariti! Smrt, Marko, se ne da priklicati! Postelji si posteljo na ledu, ali na žerjavici — zjutraj boš ugledal strica Šimna! Skoči s strehe, poženi se v vodo, ali v ogenj — smrt pojde mimo, še ne pogleda te ne! Stricu Šimnu, mesnati grmadi, ne uideš nikakor in nikoli, tudi ne ob zadnji uri; s pestjo ti bo zatisnil oči in pojde s teboj še na ono stran! Jaz poznam te reči, Marko! —

Prebudi se!

Gorkote nežne polna, kakor sen
nedolžnega srca o tibi sreči,
s krvjo zalivan, z upanjem gojen,
enaka misli v beli roži speči,

prebudi se! S tesnobo čakajo
šepetajoči zvoki in doneči,
da zasmemo se, da zaplakajo.

Pavel Golia.

Merticheva nova vera.

Etbin Kristan.

Bronsville je danes še majhen „Town“. Šteje blizu pettisoč prebivalcev. Toda če se upate dvomiti, da jih doživi še sedanji najmlajši rod milijon, bodo prebivalci v resnici hudi, kajti če se jih je v Chicagu, katerega pred osemdesetimi leti še ni bilo, nabralo štiri milijone, mora biti dovoljeno upanje, da bodo sedanji otroci videli Bronsville z milijonom duš.

Sedaj jih je seveda šele pettisoč. Med njimi je tudi moj znanec Frank Mertich, ki si je uredil prav čedno tovarno za smotke. Tri vrste tega blagoslovljenega kuriva izdeluje, prodaja pa šest vrst — s pomočjo znanih papirnatih paskov s šesterimi znaki in s šesterimi imeni. Po dve in dve vrsti sta si podobni kakor dlaka dlaki; zato je prav, da je vsaka vrsta v drugačni škatlici, ker bi brez tega pripomočka malokateri Yankee spoznal razliko, priseljenc iz Evrope pa celo ne. In to bi bilo usodepolno, zakaj smotko z znamko „Finish“ dobiš po pet centov, medtem ko se prodajajo „Franklin fleur“ po deset.

Vse to mi je Mertich razložil pod pogojem, da ne ustanovim v okrožju Bronsvilla — vsaj sto milj naokrog — sam tovarne za smotke. Če pa hočem izdelovati tobak za pipe, mi še rad kaj pametnega svetuje; tudi če grem fabricirati cigare v Kalifornijo ali vsaj v Wyoming, mu ne bom nič na poti.

Potolažil sem ga, da sploh ne mislim tekmovati z njegovimi znamenitimi izdelki, ker nič ne razumem o tej slavni industriji. Tedaj se mi je nasmejal kakor pravi Amerikanec:

„Kaj misliš, da sem prišel jaz v tobačni tovarni na svet, ali pa da sem se v Ameriki ukvarjal ves čas s to rečjo? No, dragi moj! Nič se ne pritožujem. S tem zeliščem imam prav dober business. Ampak tudi drugih poklicev ni zaničevati. Tukaj ostani, poizkusi, pa se sam prepričaj.“

„Ti si se prepričal?“ sem vprašal, ne iz radovednosti, ampak da bi prekinil nadaljne take dobre, a brezuspešne svete.

„Prepričal, prepričal!“ je zatrdil Mertich in mi ponudil pravo havansko smotko, ki pa ni bila izdelana v njegovi tovarni. „Dolgočasno bi bilo življenje,“ je zafilozofiral, „če bi se človek pogreznil v en poklic in zarjavel v njem, pa če bi bilo tudi najlepše rokodelstvo.“

„Kaj pa smatraš pravzaprav za najlepši poklic?“ sem ga vprašal.

„Hoha! Šaliti se znaš tudi? Te božje lastnosti še nisem opazil na tebi,“ se mi je porogal Mertich. Vendar pa je bil tako prijazen, da je odgovoril na moje vprašanje in razložil, da ni lepšega na svetu kakor šteti svoje milijone in jih tako multiplicirati, da postanejo bilijoni iz njih. Vedel sem, da je ameriški bilijon naša milijarda, pa sem mu pritrdil, da mora biti to vsekakor prijeten poklic. On je resno odgovoril, da tega še ni poizkusil; seveda ni dvomil, da pride tudi to še na vrsto.

To je bilo po mojem mnenju kočljivo vprašanje. Zdelo se mi je, da tudi v Ameriki ne rastejo milijoni na vrbah. Ali če bi bil znancu povedal, kar sem si mislil, bi ga bil lahko užalil; in ker sem bil od nekdanj vzorno vljuden človek, kar se je v Ameriki že pod vplivom podnebja, ozračja in žive okolice še potenciralo, sem rajši prezrl priliko za polemiko. Pa sem vprašal tovarnarja, kaj je že kaj poizkušal v Ameriki, preden se je lotil nikotinovega strupa.

Mertich je obema natočil črnega tesaškega vina v kozarca in si pošteno namočil grlo, potem pa me je podučil:

„Vsakovrstne reči mora delati človek v blaženi Ameriki. Tudi jaz sem jih delal in se selil iz poklica v poklic, kakor je baš nanoslo. Vsakega sem se rad oprijel, vsakega sem rad pustil, če je prišlo kaj boljšega, in po nobenem mi ni bilo žal. Samo po enem. To je res.“

„In kakšen poklic je bil to?“

„Ustanovil sem novo vero, bil sem arhipresbiter . . .“

Ljudje vedo, da nisem več mladenič, saj se take reči ne dajo utajevati. Torej je tudi umevno, da sem doživel že to in ono, pa je bilo tudi marsikaj čudnega vmes. Malokdaj pa sem tako zazijal, kakor ta hip, in vesel sem, da mnogostranski Mertich vsaj ni fotograf; zakaj tisti moj obraz ni bil za ovekovečenje. Tako počasi je minovala moja osuplost kakor zimski večer. Naposled je le minila. In tedaj sem vprašal, ne da bi bil mogel v svojem glasu zatajiti vsakemu psihiatru sumljive akcente:

„Ti si ustanovil novo vero? Kako pa je to bilo?“

Mertich se je krepko odrinil z nogo, da se je udobni gugalnik mogočno zmajal. Prižgal si je novo smotko in se zagledal v večerno nebo, kjer so se že zaiskrile dve, tri zvezde. Po verandi je plaval tisti prijetni somrak, ob katerem se najlepše sanjari, preko nedoglednega koruznega polja je pihljala topla sapica in vse je bilo tiho. Mertich je izpuhal okrog sebe gost oblak, potem je pa gledal, kako se razteza in preobrazuje v fantastične oblike in polagoma razblinja. Naposled pa me je vprašal:

„Ali te je že kdaj v takih trenutkih, kakršen je sedanji, obhajalo kaj slovesnega, recimo kaj prazničnega?“

„To se menda pač primeri vsakemu človeku,“ sem odgovoril.

„No, Sir! Vsakemu ne. Veliko pa je ljudi, ki so disponirani za to. In kdor izpolnjuje potrebe, ki jih imajo ljudje, izvršuje dobro delo. Ni li tako?“

„Hm, brez pridržka se to ne bi moglo reči.“

„Pridržke ti privoščim; meni zadošča pravilo brez njih. Ljudje imajo torej potrebe po prazničnem, po slavnostnem, po nenavadnem, po mističnem itd. Človeške potrebe so pa podlaga vsemu kupčijskemu življenju.“

„To so zdravi gospodarski nazori,“ sem se nasmehnil.

„Seveda. Če hočejo ljudje kaditi jim ustrezem s smotkami; ne morejo pa zahtevati, da bi jim zastoj dajal svoje blago. Well — ti bi rad vedel, kako sem postal arhipresbiter.“

„Zanimalo bi me.“

„O, to je bilo imenitno. Iz Omahe, kjer sem pokrival strehe, me je bil neki agent izvabil v Aljasko. Premotil me je lopov. V Omahi sem bil prav zadovoljen in si še nisem želel proč. Ali pogoji, ki jih je zlodej obetal, so bili zape-

ljivi. Deset do dvanajst dolarjev dnevne plače, prijatelj, črno na belem, zagotovljeno in podpisano — to že človeka zvrabi s strehe. Tudi če bi bilo nekaj časa težko garanje — kaj zato? Kadar bi si prihranil kakšen tisočak, bi nemara na svojo roko pogledal, če je še kje kakšna zlata žila zame. Če ne, bi pa še malo robotal, da bi se tisočaki malo pomnožili, potem se pa že živi. Yes! Agentu pravzaprav ne smem ničesar očitati. Družba je izpolnila vse, kar je podpisal v njenem imenu. Plačevala je pošteno. Le tega ni povedal lopov, da je hlebec kruha veljal dolar, navadna srajca deset dolarjev, par čevljev pa petindvajset dolarjev. Seveda, od morja smo bili oddaljeni šest ali sedemsto milj, cest ni bilo, kaj bi govoril o železnicah? Ne vprašuj, kako smo prenočevali! Ljudje, ki še niso vedeli, kaj je koliba in plug, so menda tako živeli kakor mi tiste čase. Lahko si misliš, kako smo preklinjali. Tri mesece je šlo tako in vice smo si takrat odslužili. Naenkrat pa so zahtevali, da bi šli v pekel. Poslati so nas hoteli še sto milj dalje v deželo, kjer so baje našli neizčrpane zaklade zlata. Ali neki Finec, ki je že bil v onem kraju, nam je pravil, da se ne vrne tja, pa če bi mu plačali po sto dolarjev na dan, češ kaj mu pomaga denar, če pa ni nikjer človeka, ki bi mu mogel za cekine prodati le eno drobtino? Resnično, v puščavo so nas hoteli pognati. Obljubovali so nam po dvajset dolarjev najmanjšega dnevnega zaslužka; prav to pa nam je potrjevalo, da je Finec govoril resnico. Pa ga je bilo treba sploh le pogledati, upadlega, izmučenega, in vse smo mu morali verjeti. Vrh tega nam je še dejal, da bo v šestih tednih, nemara pa še prej vsako delo nemogoče zaradi hudega mraza. Povedali smo torej, da ne gremo tja. Zastopniki družbe so pa trdili, da moramo po pogodbi, in njeni biriči so nas hoteli siloma odgnati. Mislili so, da se ustrašimo, če nam le pokažejo revolverje. Ali kdor je šel v Aljasko, ni bil tako neumen, da bi bil pozabil tako koristno orodje doma, in ker je bilo nas več, je bilo tudi revolverjev na naši strani večje število. Pa pustimo posameznosti. Brez prepira ni šlo, brez pretepa tudi ne, in zaključilo se je s tem, da nas je kakšnih dvajset pobralo šila in kopita pa smo šli iskat pota do morja. Ameriška ladja seveda ne vozi vsak dan v ono začarano deželo; učakali smo jo pa vendar in se vrnili v Frisco. Povem ti ob drugi priliki, če boš hotel poslušati, kako sem jo iz Ka-

lifornije, kjer ni bilo zame pametnega opravka, primahal v Indianapolis. Lahko si misliš, da me Great Western Pacific ni hotela kar v enem odpeljati; ustavljal sem se na prostovoljnih in neprostovoljnih postajah, včasih kar sredi prerije, in kjerkoli je bilo mogoče, sem kaj poizkusil. Pa ni bilo nikjer nič pravega. Je bil že tak čuden čas! Ali ko sem prikrevsal v lepo mesto Indianapolis, sem za trdno sklenil, da za enkrat ne pojdem dalje. Tukaj mora priti kaj cvenka v moje žepe in tranpanja mora biti vsaj za nekaj časa kraj.“

Mertich si je z dolgim požirkom namočil grlo. Tudi smotko si je prižgal, ker pa nima človek v temi pravega užitka od kajenja, je privil električno žarnico.

„He, čudiš se, da znam toliko klepetati?“ me je vprašal. Pošteno sem mu odgovoril, da ga prav rad poslušam in da me tudi podrobnosti ne bi dolgočasile. On pa je odkimal in se prav krepko nasmejal:

„Če bi ti hotel praviti podrobnosti, bi danes ne prišel v posteljo. Ampak vidiš: učenjaki modrujejo, da ni dobro preveč migati z jezikom. V Indianopolisu pa mi je prav to pomagalo.“

Zunaj se je bilo že popolnoma zmračilo. Na verandi sva bila kakor v sobi — zunaj ni bilo razločiti ničesar razun zvezd na nebu. Moj tovarnar se je zagledal v gluho temo, kakor da je pozabil name. Še-le ko je havanska smotka dogorela, me je zopet pogledal, in zazdelo se mi je, da je noč zapustila sledove v njegovih očeh. Polagoma je sklonil glavo in se zazrl v prste, ki jih je sklenil nad trebuhom. — Kar nenadoma pa je zopet dvignil pogled in nasmihal se mi je pravi navihanec.

„Nekako ob dveh popoldne sem prišel v Indianapolis — kakšnih trideset milj sem bil moral korakati peš — in ob prihodu sem le vedel, da hočem na vsak način nekaj časa ostati tukaj. Toda vsi svetniki ne bi bili mogli izvedeti od mene, kako bo to. Zvečer pa sem že vedel. Bila je nedelja in po ulicah je bilo polno ljudi. To je precej nenavadno, kajneda? Saj ne dobiš v nedeljo nikjer pijače, ako je nimaš doma ali pa če nisi tako prebrisan, da si znaš pomagati. V metropoli Indiane so pa ljudje dobivali duševno pijačo, kar na ulici. Amerika je najsvobodnejša država na svetu, to ve tukaj vsak otrok, čeprav ti ne bi svetoval, da preizkušaš to svobodo brez potrebne previdnosti. V Indianopolisu se je pa tisto nedeljo kar cedila. Na vsakem vogalu po

najživahnejših ulicah je stal kakšen govornik in človek si je lahko izbiral, kakšne nauke hoče poslušati. Če ti ni ugajal demokrat, si sto korakov dalje lahko sesal republičanske teorije; na drugem kraju bloka je grmel bulmuser, Rooseveltovec, bližnji vogal pa je okupiral socialista. Ali bilo je še veliko več zabave. Na nekem križišču sem opazil razoglavega človeka, ki je mahal z rokami, kakor da jih hoče pometati od sebe, in kričal z raskavim glasom, da so mu hotele žile popokati. Kakšnih dvajset ljudi je stalo okrog njega z ravnodušnimi očmi, kakor da jih njegove besede prav nič ne zanimajo, ampak da le čakajo, kdaj mu zmanjka sape. Ne vem, če mu je je zmanjkalo.“

„Za koga je pa agitiral?“ sem vprašal

„To sem hotel vedeti tudi jaz,“ je odgovoril Mertich. „Povedali so mi, da uči vero. Kakšno vero, pa nisem mogel razbrati, in najbrže je ni spoznal nobeden njegovih poslušalcev.“

Namazal si je grlo, pa je nadaljeval:

„Več občinstva je imela Salvation Army. To je bilo že vredno pogledati. Pet žensk, ne baš najlepših, čudno, četudi najokusneje uniformiranih, in dvoje mladeničev ne baš najmodrejših obrazov, se je bilo razpostavilo v krogu, v katerem bi bilo prostora za celo vojaško godbo, pa so puhali v velikanske instrumente, ki so dajali od sebe neusmiljeno melodijo. Potem so peli, kakor da so se naučili od Hererov. Naposled so nabirali denar. To se mi je zdelo zelo praktično. Ker pa velja rešilna vojska za importirano blago, so pravi Američani ustanovili konkurenčno četo in jo imenovali ameriške prostovoljce. Njen oddelek, ki je cvilil komaj pet hiš od prvega, je privlačil s tesnejšimi in bombastičnejšimi uniformami. Bilo je videti, da je uspevala tudi ta kupčija. Pravi siromaki v primeri z njimi so bili v stranski ulici trije možaki, stisnjeni na malem vozu, kjer so morali privoščiti prostora tudi velikemu bobnu, ki so ga obdelovali brez prizanašanja. Ko so s tem brezsrčnim ropotom privabili nekoliko poslušalcev, so jim jeli presunljivo psalme peti.“

Mertich si je oddahnil. Meni pa se je polagoma zasvetilo. Toda. —

„Po tem, kar pripoveduješ, je bilo tu že konkurence dovolj. To vendar ne bi moglo mikati človeka, da bi poizkušal srečo, katero so si že tako temeljito razdelili drugi“ — sem dejal.

Mertich me je zaničljivo pogledal. Kar oplazil me je ta pogled in čutil sem, da sem moral ziniti pravo evropsko neumnost. Še bolj pa sem lezel vase, ker nisem vedel, kje je modrost. Ali tovarnar me je poučil.

„Konkurence je bilo še več,“ je dejal. „Saj se mesto ni razvilo samo na eno stran, in ljudem, ki so prebivali v drugih okrajih, je bilo treba tudi kaj privoščiti. Ampak, prijatelj, če bi bil štel, koliko je v Zedinjenih državah tovarnen za smotke, se tudi ne bi bil smel lotiti te plemenite industrije. Bog vedi, kaj bi začel ti, če bi obstal sredi Amerike brez centa v žepu? Kinematografskega gledališča nisem mogel ustanoviti v tistem položaju, dasi je v deželi še nekoliko hiš brez takega kulturnega zavoda. Moral sem si torej izbrati podjetje, za katero zadostuje duševni kapital.“

Moj pripovedovalec je nato popavziral. In medtem je leglo na njegov obraz zopet nekaj svečanega; hotel sem ga še vprašati, če je tudi kdaj igral v gledališču, kajti marsikateri igralec bi mu bil lahko zavidal ta svetniški izraz. Pa me je prehitel.

„Ko se je začela ideja embrionalno gibati po mojih možganih, sem posvetil pridigarjem vso potrebno pozornost. In spoznal sem: Vsi so učili vere, toda — nobeden ne prave.“

„Ne prave! Kaj je tebe nenadoma navdihnila prava vera?“ sem se zavzel.

„Yes Sir!“

„Tebe? Veš kaj!“

„O yes! Ti strmiš. Misliš, da govoriš z brezvercem, s človekom, ki ne pozna razlike med krščanstvom in islamom. Misli, kar hočeš. Pravim pa, da pridigarji niso učili prave vere, tiste, ki bi bila osrečila ljudi, ki bi jim bila podala blaženost, ki bi jim bila odprla raj. Grozili so jim s peklenškimi mukami, slikali so jim pregrešnost njihovega življenja, zabičevali so jim pokoro. Tako ni bilo nič opraviti s konkurenco. Kako naj jih prekosim? Kako naj si izmislim še hujši pekel in jih še zgovorneje odvrčam od njihovega življenja? . . . No, my dear, tak tepec nisem bil. Pograbil sem vso stvar z druge strani, pa sem moral doseči uspeh.“

„Zdaj sem pa res radoveden!“ sem odkritosrčno priznal. In Mertich je upokojil svojo radovednost.

„Verjamem, da si radoveden. Takrat sem bil še sam radoveden, kako pojde do konca. Pa je

šlo. Iz Aljaske sem prinesel s seboj ogrinjalo, ki je bilo napol podobno plašču, napol pa rimski tog. Tam mi je prihajalo prav, kadar sem moral prenočevati pod milim nebom ali pa pod kakšno desko, ki je komaj obraz ubranila dežju. Človek se je lahko ves zavil v tisto plahto. Pod severnim nebom pa je dobila nekakšno zanimivo zelenkasto barvo. Lasje so mi na dolgem potovanju precej zrastle, saj si lahko misliš, da nisem imel preveč časa za brivca. Še brado sem dobil, tako da sem bil prava specialiteta za Ameriko.“

„In to ti je tedaj poslužilo?“

„Kajpada. Le napni usesa. Moj kovčeg je bil tako priročen, da nisem potreboval pošte zanj. Prinesel sem ga bil sam s sabo in dal začasno v shrambo nekemu predmestnemu saloonerju. Tja sem zdaj stopil po svoj zgodovinski plašč. Ko sem se vrnil, se je že delal mrak. Dolgo se torej ni dalo muditi. Stopil sem naravnost pred ogromni vojni spomenik, ki nima po visokosti enakega v Ameriki — Indianopolitanci pravijo celo, da na svetu ne. Vsekakor je bil prostor izredno pripraven. Tudi ljudi je bilo dovolj na trgu.“

„Pa si kar začel s pridigo?“

„Počasi, dragi moj! Če bi ne vedel, kako se včasih ustanavljajo vere, bi lahko dejal, da so mi nebesa sama poslala izpričevalo in me potrdila za novi vzvišeni poklic.“

Mertich je to dejal z nekim patosom, ki ni bil niti posebno nenaraven in se mu je podal. Mojo zvedavost pa je še podkuril.

„Recimo, da je bil čuden slučaj. Recimo, da bi bilo še veliko več takih slučajev, če bi ljudje večkrat pogledali na nebo. Zame takrat ni bil slučaj, ampak znamenje, da je plaval nad mojo glavo oblak, čudno podoben lastavici in z ene strani obrobljen s čistim zlatom zahajajočega solnca. Z veličastno kretnjo sem dvignil roke proti nebu in zaklical na ves glas: „Ladies and gentlemen!“ Trideset, štirideset glav se je zagledalo v nebeško lastavico in strmelo. Polagoma je oblak plaval dalje, ne da bi bistveno izpremenil svojo obliko, preden je izginil. Jaz pa tudi nisem dal gledalcem preveč časa, da bi zijali v višave, ampak sem pričel svoj speech.“

„Kot nov prerok?“

„Yes, Sir, kot nov prerok. Ne trdim, da sem tako dober govornik kakor poslanci v beli hiši; saj so še med njimi taki, ki izpregovore le včasih z roko, kadar jo dvigajo za glasovanje.“

Ali jaz sem moral govoriti, kajti treba je bilo še večerjati. In ker sem bil želodec že preslepil za kosilo, mi je to dalo nenavadno moč. Eh, v želodcu je dober motor!“

„Tvoj Speech je torej prihajal iz želodca in se dvigal do oblakov, do nebes?“

„Prav tako, mili moj! Tisti čudni oblak so bili opazili. Kaj pomeni, pa niso vedeli. To sem vedel le jaz.“

„Ti?“

„Jaz! Kajti prikazal se je bil zaradi mene.“

Strmeče vprašanje mi je sililo na jezik, pa ni našlo izraza. V Mertichev glas je že zopet legel tisti lahni patos, ki hitro in močno opaja dovzetne ljudi. Moje osuplosti niti ni opazil. Oči so mu gledale skozi noč v neznano daljavo; gugal se je počasi, dostojanstveno, kakor da spremlja telo le takt svoje zamaknjene duše.

„Ladies and gentlemen! Videli ste znamenje na nebu, in zdaj poslušajte glas iz višav! Znamenje vam je pokazalo, da sem poslan kot jezik nebeške volje, ki naj govori z vami, da vas reši krivih prerokov.“

„... Tako sem začel in uvod ni bil slab. Zakaj resnično se je zbrala okrog mene gruča ljudi. To pa je že dovolj za začetek. Ako znaš držati to prvo skupino, da se ne razleti in ne razleze, tedaj se gotovo kmalu poveča. Moj talent je zadostoval. Ko sem pozval ljudstvo, naj posluša glas iz višav, se je sicer nekdo oglasil: Ne iz višav, ampak iz globočin tvojega trebuha! Ali ta šaljivec je ostal osamljen. Mene pa so razsvetlila nebesa, da sem lahko govoril dalje:

„Zapisano je, da pridejo volkovi v ovčjih kožuhih, in oni so že med vami. Kako sveti se vam zde, kadar vam očitajo vaše življenje in vam prete s peklenškimi mukami, če ne ustrezete njihovim željam! Koliko žrtev, koliko samozatajevanja zahtevajo od vas, češ, to je cena za nebeške sladkosti! Vsak užitek je greh, za vsako blagodat je treba delati pokoro, in seznam grehov se množi kakor pesek v morju. Mene pa so poslala nebesa, da vam sporočim resnico, zapisano med zvezdami: Ni vam dano življenje, da ga morite, ampak da ga živite in da se ga veselite z vsemi svojimi močmi. Oni, ki vam ga branijo, so pa volkovi v ovčjih kožuhih. Varujte se jih, o, varujte se jih!

... Ti si najbrže zakrknjen pogan, pa ne bi našle take besede pota do tvojega srca, ampak bi se razpršile ob jeklenem ščitu tvoje ironije.

Ali za tebe in tebi podobne ljudi nisem govoril, tudi ne za čemerne proletarce, ki so stali z rokami v žepih v zadnjih vrstah. Toliko sem že izkusil v življenju, da ne more nihče ustreči vsem ljudem. Saj tudi moje smotke ne diše vsem. In ko sem gledal, kako narašča truma mojih poslušalcev, me ni niti za trenotek obšla Mohamedova prevzetnost. Ni treba da bi vsemu svetu narekoval zakone. Zakaj naj bi bili vsi ljudje enaki, če jih je Bog različne ustvaril? Naj imajo drugi svoje cerkve, če morem le jaz imeti svojo med njimi! Mnogo je seveda več kakor malo, in nespametno bi bilo iskati majhno občino, če imam lahko veliko. Ali poleg mene naj le žive še drugi, če imajo druge in drugačne resnice in jih znajo razkladati.“

„Ali one druge si imenoval volkove v ovčjem kožuhu,“ sem si dovolil pripomniti.

„Zakaj bi jih ne?“ se je začudil moj prorok. „Saj sem vedel, da bodo mene tudi tako imenovali in zato je bilo dobro in diplomatično, da sem si prisvojil prioriteto. Takoj sem opazil, da je moj nauk napravil dober vtisk na one, ki so bili najbolj oblečeni, in to, prijatelj, je bilo več vredno, nego če bi bil vplival na tisoč in tisoč izstradanih hobotov. Če hoče govornik imeti uspeh pri poslušalcih, jim mora govoriti iz duše. Tega navadno niso vedeli pridigarji po Ameriki, in še le moj nauk je bil tak, da bi se bila na njegovi podlagi lahko zgradila prava ameriška cerkev, v velikem slogu, z mogočnim vzletom, kakor so velika prava ameriška podjetja sploh. Proroki pred menoj so kaj slišali o propadlih sektah srednjega veka, pa so izkušali presaditi one zastarele evangelije na naša moderna tla. Nekoliko pristašev najde v tej deželi vsak gluhač, ki ima kaj spretnosti, pa so se pod novimi imeni pojavljale od Adamitov do flagelantov najraznovrstnejše družbe. Saj nič ne pravim; kdor je z malim zadovoljen, je tudi na ta način lahko kaj dosegel. Toda za Ameriko niso malenkosti. Kako naj bi mormoni osvojili svet? Kako naj bi iz pohlevnega Zion City izšla nova univerzalna cerkev? Moja ideja pa je bila sposobna za tak cilj. Podal sem ljudem, kar jim je bilo najbolj všeč. Drugi so žugali milijonarjem, da bodo morali v peklju žreti svoje premoženje v razbeljenih centih, ki se bodo množili vso večnost; drugi so za vsako slast tega sveta poznali muko na drugem svetu; drugi so preklinjali življenje in ga hoteli ogabiti ljudem. Moja vera je pustila pekel

nerazrušen, pošiljala pa je vanj one, ki žive neumno, da jih zadene pravična kazen, ker niso porabili nebeških darov. Če so ti nevidne sile pokazale pot do bogastva, pa hodiš po stezi revščine in se še bahaš, da si zato boljši od drugih — ni li to napuh, ki zasluži ponižanje na tem in na onem svetu? Jezik imaš in goltanec, da lahko razlikuješ krompir od fazana, vodo od vina; ne spoznaš-li, da zaničuješ božji dar in prevzetno grešiš, če ostaneš ob kruhu, ko bi imel lahko srno na mizi? Ko je bil Adam izgnan iz raja, mu je bilo ukazano delo; ali njegovim sinovom je bilo tudi pokazano, kako se lahko rešijo dela. Puntarski je duh, ki prezira taka znamenja.“

Mertich se je zopet močneje zagugal. Ker je molčal, kakor da je zatopljen v globoke misli, ga nisem hotel motiti, dasi se mi njegova poglobljenost ni zdela posebno sveta. Toda napačno sem sodil. Ker nisem prerušil tišine se je nenadoma sam oglasil:

„No, kaj praviš?“

„Hm! Dejal bi, da tudi tvoja filozofija ni bila popolnoma nova. Nemara bi se dale brez posebnih težav dokazati zveze.“

„Vem, vem. Kljub temu mi lahko verjameš, da je bilo takrat vse originalno, kar sem govoril. Zakaj do tistega časa mi je bil neznan Stirner, neznan Nietzsche, neznana literatura sploh, in še posebno filozofska. Ni vse plagijat, kar se nam zdi prepisano in ukradeno. Ali komu je prišlo pred menoj na misel, da bi bil na podlagi takega spoznanja ustanovil cerkev? Saj sem tudi skromen in priznavam, da je vse na svetu zvezano z velikanskim trakom, ki se razteza skozi vse čase in prostore, tako da ne moreš nobene reči napraviti popolnoma ločene od vseh drugih, popolnoma različne. Poznam druge vere, ki uče vodo, pa vendar odpuščajo vino; za reveže imajo široke duri v nebesa, bogatinom pa vendar omogočajo, da smuknejo skozi postranska vrata v nebeško krasoto. Jaz pa nisem nastopal z mehkužno toleranco, nisem učil mlačnega odpuščanja, ampak naravnost sem ukazal vino, bogatinu sem dal čast, in radost sem ovenčal s slavo. To je zagotovilo moj uspeh. Ko sem dejal, da so me nebesa poslala v to veliko, lepo mesto, da razpršim stare zmote in razodenem pravo voljo rajskega kraljestva, so mi verjeli s takim veseljem, kakor da sem se legitimiral s potnim listom iz onih višav. In ko sem napovedal, da zgradimo

cerkev češčenju neomejenega užitka in neovirane radosti, je navdušenje priklopelo do vrhunca. To je bil moj trenotek. Urno sem ga izkoristil in uspeh se je izražal v okrogli svoti petinštiridesetih dolarjev. Obljubil sem še, da se za teden dni vrnem, in ko sem se poslovil, me je spremljal blagoslov srečnih ljudi...“

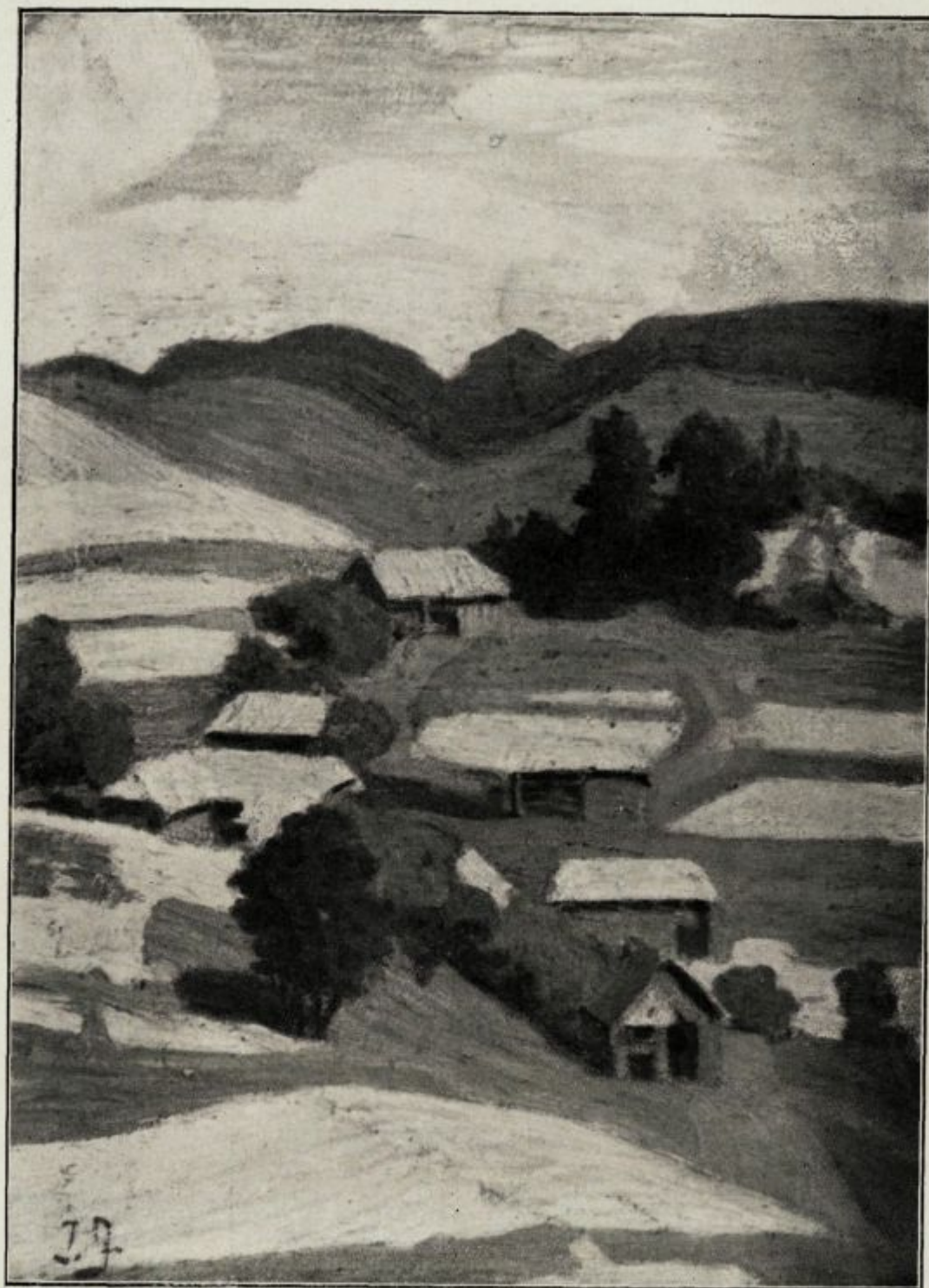
Verjel sem Mertichu, da mu je večerja teknila kakor že dolgo ne. Tako mu je ostalo zapisano v spominu kakor važen, razdobje v življenju ali pa vsaj kakšno poglavje označujoč dogodek, in tako imenitno je znal opisati vse podrobnosti od natararjevega fraka do stebrov, ki so podpirali visoki strop, od ribje majoneze do neizogibnega puddinga, kakor da je vse svoje dni preživel med gurmani in esteti gastronomije.

Pa jih ni. Večerja za dva dolarja mu je bila važna reč; tako ga pa ni mogla premotiti, da bi bil pozabil na druge važne momente praktičnega življenja. Dokler mi je pripovedoval o svoji slavnostni pojedini, mu je sijala iz oči vsa slast onih čudežnih užitkov; nenadoma pa se mu je zresnil obraz, ko je dejal:

„Privoščil sem si pri kavi še toliko lenega počitka, kolikor je treba, da pokadi človek dobro smotko in izčrpa ves njen čarobni okus. Tedaj sem bil okrepcan in zopet pripravljen za delo. Ti si seveda divjak in ne znaš oceniti učinka namizne glorijske. Tudi jaz sem dotlej mislil, da je človek iz takozvane naravne potrebe in da je vse dosegel, kar more pričakovati od žlice, vilic in noža, kadar je utešil surove zahteve želodčeve. Tisti večer pa sem spoznal, da pomeni fina pečenka mnogo, mnogo več. Pesnik bi moral biti, kdor bi hotel dostojno oceniti prepoved, ki ga povzroči taka operacija v notranjem človeku. Ali koliko je pesnikov, ki bi preizkušali in praktično študirali take čudeže? Jaz nisem pesnik in le z vsakdanjimi besedami lahko povem, da sem bil po večerji nov človek. Tramp sem bil prišel v Indianopolis; zdaj pa so popadali od mene vsi proletarski občutki. Ponosna mi je bila hoja in prijetna toplota se mi je razlezla po vsem životu! Tedaj sem z izkušnjo in prepričanjem lahko nadaljeval svoj nauk.“

„Še tisti večer?“ sem vprašal nekoliko začuden. Mertich me je pogledal, kakor da sem zaslužil najgloblje zaničevanje, pa je odgovoril:

„Ti bi bil najbrže preštel dolarje v žepu in srce bi ti poskakovalo v zavesti, da si bogatejši, nego se ti je moglo zadnjo noč sanjati. Kaj po-

Ivan Grohar: Selo v bohinjskem zakotju.

maga, da si tisočkrat slišal, kdaj je treba kovati železo! Da sem se postavil prav na tisti prostor pred spomenikom, kjer sem stal pred večerjo, bi bil že zbral drugo občinstvo okrog sebe. Pa tega nisem hotel. Saj je Indianopolis veliko mesto. Osrečiti je bilo treba še druge kraje. Če se drugim pogled skali, ko se polenijo od dela za krožniki, se je moje oko izbistrilo in našlo je

najpripravnejše prostore. Še trikrat sem govoril tisti večer in beseda se je izvrstno privadila nove službe. Še okrog sto dolarjev je znašala žetev mojega duševnega polja. Tedaj sem zaključil delo za tisti dan. Ljudje so bili nemara še druge zabave željni, moje grlo pa je potrebovalo počitka in slutilo je tudi, da se pričinja nova doba, ko bo moralo pogostoma vršiti dotlej neznano nalogo.“

(Konec prihodnjič.)

Ob uri mraka.

Ob uri mraka pridi,
ko tema pada, pada,
ob uri mraka pridi,
če me imaš kaj rada.
In nihče te ne vidi.

— — — — —
Ob uri mraka pridi

in le ob uri mraka,
ob uri odpuščanja,
ko v večnost dan koraka
o pesmih duša sanja
vsa pesmi in snu enaka.

— — — — —
In kakor pesem bodi,
ki jo ta čas prisanja,

in kakor sen, ki blodi
zamišljeno povsodi
v tej uri pričakovanja,
in bodi kakor želja,
ki gre, da se izpolni,
bogata rož, veselja,
v tej uri skrivnostipolni.

Pavel Golia.

Ob slovesu.

Ānita, Ānita! Naj pijem napoj
minute za čas vekovečni,
da v dušo utrujeno leže pokoj,
ki družil dve srci je srečni.

Poglej! Preko polja mrakovi hité,
v daljavi se sence gubijo,
ko ure preteklosti sladke bežé,
mi prožijo roke: addio!

Proč s temo, Ānita! Naj solnce blišči
na to razorano poljano,
naj pesem mladostna iz duše kipí
in poje srcé razigrano!

Ne joči! Na mojem obrazu je smeh.
Vse vzdihne prestane bolesti
zaklenil sem v dušo, da v žalostnih dneh
bom sam jih premišljal po cesti.

Stane Kosovel.

Zimska.

Zima, he, sneg,
lahke sani,
vranci in beg
v polje, hibi ...

Vranci, hihibi ...
urno in vštric,
tod so sledi
njenih nožic.

Vranci, hihibi ...
sredi poljan,
grde oči
ima gavran.

Vranci, hibi ...
vražji ta ptič,
lahke sani,
zlati deklič.

Fedja Dmitrijev.

Ivan Grohar.

Spisal Ribard Jakopič.

V stal je vnovič izpod bremena zemeljskega gorja, kakor že dostikrat v svojem bridkosti polnem življenju. — Njegova dolga odstradanja in zimskega mraza izmučena postava trepeče v smrtni slabosti, pot mu lije po bledem žalostnem obličju. — Oh! — Kako dolgo še naj umira njegovo telo pod prokletstvom zasužnjene rodu! Kdaj, kdaj pride odrešenje!

Sneg odeva še hribe in poljane, in strupene megle se vlačijo po slovenskih deželah. Pa od juga sem zapiha včasih topel veter oznanjajoč bližajočo se pomlad. O zelena pomlad! Veselje srečnih, tolažnica tepenih, potrlih, zavrženih, odrešiteljica revežev mraza trepetajočih, upanje bolnikov.

Kolikokrat že je padla trda pest usode po njegovih širokih plečih. Kako mu je omahovalo hrabro srce v časih, ko je moral požirati kislo zasluženi kruh kot plačilo suženjskega dela. Oh, kolikrat se je sklonil pod presilno pezo ničvrednih vsakdanjosti. In vendar se je zopet in zopet vzravnal, — saj v njegovem srcu je gorela živa ljubezen do svoje nebeškolepe domovine, kateri ni para na vesoljnem svetu. Njej so bile posvečene njegove misli in želje, v njo je upal, v njo je veroval, v njej je živel, in njej je bila posvečena vsa njegova umetnost. Zato je potrpežljivo nosil svoje nadloge, prepričan, da po dolgih mračnih dneh pomanjkanja, ponižanja in zaničevanja, posije tudi njemu zlato solnce sreče, odrešenja. Stradajoč v veri, upanju in ljubezni je vstvarjal udano svoje jasne umotvore, v katerih se zrcali od početka do konca čisto in jasno njegova odkrita, preprosta duša. Kadar se mu odpro vrata širokega sveta nastežaj in se mu prikažejo mogočne zgodbe vesoljne komedije, kadar se mu zamakne oko preplašeno v temne globočine tistega neskončnega pojma „življenje“, takrat mu duša otrpne, takrat mu roka zastane. Zakaj njegova umetnost mu je izraz njegovega življenja, priklenjenega z verigami ljubezni

na svojo domovino, na domačo grudo. Ta majhni svet je njegov svet, tu je doma, tu je neomejen gospodar, v njem živi, ž njim se veseli in žaluje. In tu je njegova umetnost neskončna v svoji lepoti.

Že v njegovih početnih delih, ki jih teži še peza šole, so zapopadeni vsi znaki njegovega poznejšega čustvovanja. „Brna na kmečki svatbi“.

Potem se mu obzorje razširi, pogled se mu izčisti, duša se mu odpre. In iz tega duševnega veselja se rode jasne podobe, blesteče se v solncu in svežem gorskem zraku („Na Koprivniku“, „Selo v bohinjskem zakotju“).

Pa bližajo se že dnevi, strašni dnevi trpljenja. Solnce sreče je zatonilo, dela se mrak. Strahovi bede in groze prihajajo. So že tu. Noč pada na njegovo zapuščeno, samotno dušo, črna noč obupa. Preplašeno se ozira naokrog, usmiljenja proseče išče njegovo motno oko, da ulovi le košček jasnega žarka, pa okrog njega je praznота, okrog njega je tema. Usmiljenja ne pozna zasužnjen rod. Le zasmeh in krohot zaničevanja mu hrupi na uho. Tedaj mu pade mrena raz oko, da spregleda.

Zapihal je pomladni veter. Solnce je zasiljalo na neskončnem nebu, da je zalesketal svet kakor v tisoč in tisočernih kristalih, in pomlad je posula revno slovensko zemljo z belim cvetjem.

Njegovo srce je zakoprnelo. Zbežale so strašne zimske pošasti pred večno lepoto pomlajene narave. V neizmerni hvaležnosti in otročji udanosti do dobrotljive matere vsega bitja se porodi iz njegove na novo oživljene duše umotvor, kakeršnega do tedaj slovenska umetnost ni vstvarila, nedolžno se smehljajoča „Pomlad“.¹⁾

Potem je odšel v svet.

Pa domotožje ga prižene zopet v predrago neusmiljeno domovino, ki ji ni para na tem širokem svetu. Zdaj, ko si je po tolikem trpljenju priboril priznanje v tujini, bo gotovo tudi ona

¹⁾ Reprodukciyo prinese „Slovan“ v prihodnji številki.

prijazno sprejela svojega zvestega sina. Zares, bil je pač otrok, preprostega, nedolžnega srca. Pa njegov prihod ni pretresel domovine, čas se je pomikal naprej v svoji stari smeri. In začne se iznova staro življenje, in novo delo („Mecesen“). Pa ne za dolgo, kajti njegova zvesta družica revščina se nikakor noče posloviti. Od mladostnih dni se ga že trdno drži. Spremljala ga je, ko se je podal na pot v široki svet, da najde tam hrane za svojo ukažejno dušo, spremljala ga je, ko se je po dolgih letih vračal radosten v svojo domovino. Ostala mu je zvesta vse dni njegovega življenja. Mora se torej lotiti suženjskega dela, da si tako v potu obraza prisluži svoj vsakdanji kruh. In zopet se plazi krog njega pošast obupa, in zopet se vzravna, kajti dan odrešenja, dan slave pride gotovo. Udano čaka in čaka.

Trenutki sreče prihajajo redkejši in redkejši. Otožnost pada na njegovo dušo, na njegovo umetnost, spočetkoma lahno, prav lahno, potem silneje in silneje (Na polju, Ajda, Metež, Sejalec, Gerajte, Stara loka, Sorško polje, Jesen).

Up ga zapušča. Moči mu pešajo, pretežko je breme, ki ga je moral nositi vse svoje dni. Sreče pa od nikoder ni. Dnevi se bolj in bolj mračne, — bliža se noč. Veselje je zbežalo iz njegovega srečežejnega srca in se ne povrne nikdar več. Zazdelo se mu je, da trpljenju ne bo nikdar, nikdar konca. Z grozo je spoznal, da je njegov nesrečni rod proklet v večno suženjstvo in da je v tem neskončnem gorju on le revna igrača usode.

Svet se mu je spremenil na znotraj in na zunaj. Nekdaj vesele jasne barve, ki so se drobile pod solničnim bleskom, da so prešerno migljaje v svežem zraku nežno zakrivale odurnost predmeta, se začno razlirati v širše in širše ploskve. Solnce je začelo bledeješe sijati, kakor skozi zatemnel pajčolan in predmeti začno rasti iz ozračja silnim prikaznim podobni.

Sluteč bližajoči se konec zbere še enkrat vse svoje duševne moči in kakor bi hotel zgrabiti izkušnje vsega svojega življenja v eno celoto, ustvari v tem najsilnejšem razmahu svojo poslednjo sliko, mogočno „Delo na polju“.¹⁾

Potem mu roka zastane, telo mu obnemore od presilnega napora in na dušo mu pade noč obupa.

Zimske megle padajo na umirajočo zemljo. Krog njega divjajo snežni meteži, mraz piha skozi vlažno zidovje v njegovo skromno izbico.

¹⁾ Reprodukcijska v prihodnji številki.

Pa kaj to njemu mar? Življenje leži že daleč, daleč za njim, in motno oko zre brezčutno v daljavo. Neskončna puščoba se razprostira krog njega. . . . Tla se mu zazibljejo pod nogami, zemlja poka in se odpira, odpira — —

Sneg se taja in strupene megle se trgajo pod toploto solčnih žarkov. Od juga sem za piha topel veter. Ka je to? V njegovem otrplem srcu se nekaj zgane, kakor bi začela pokati ledena skorja pod toploto žive krvi. Zapre oči. V sladki utrujenosti mu pade glava nazaj na ramena, mlačen veter mu pihlja v blede obličje, mehko, kakor bi ga božala blažena materinska roka, in kakor na lahkih perutih mu plavajo nasproti spomini iz daljnih srečnih dni, in vrto glave misli in ponosne želje se zasucejo krog njega v veselem plesu. — Vzdrami se.

V divjem hrepenenju zatrepeta njegovo koščeno telo. Na pot, na pot, ko pride zelena pomlad.

Sneg bo skopnel, njive bodo začele puhteti in v hosti bo zakukala kukavica. Posijalo pa bo solnce gorko na zmrzlo zemljo in ogrelo tudi njegovo od dolge zime prezebno telo. Takrat bo čas, da se odpravi na daljno pot.

In sneg je skopnel, njive so zapuhtele, v hosti pa zakuka kukavica. Solnce je zažarelo na širokem nebu. Tedaj pride smrt-odrešiteljica in ga prijazno povabi na daljno pot; v rahlem objemu odnese sanjajočega iz dežele trpljenja.

Množica ni zapazila njegovega odhoda. Saj se ga je v življenju ogibala, tako tudi v smrti. Kajti sužen rod ne žaluje za svojimi po odrešenju hrepenečimi, v hrepenenju umirajočimi sinovi.

Majhno številce zvestih prijateljev pa, ki so ga spremljali na zadnji poti, je zaslutilo, da se je ž njim odtrgal velik kos od telesa slovenske umetnosti in se zgrudil v zgodnji grob. In marsikateremu umetniku je bilo tesno pri srcu, ko ga je prešinila misel: Ali se je izpolnila zdaj le usoda samotnega, od sreče zapuščenega umetnika, ali pa ni morda njegova usoda tesno spojena z usodo celotne slovenske umetnosti. Ali ni njeno življenje prav tako le hrepenenje, upanje, njena pot samotna, s trnjem poraščena? Čas srečne mladosti je minul. Težko gorje plava nad njo. Duh suženosti jo davi. Ali ji posije še kdaj gorko solnce odrešenja? Ali se ji bliža že čas, ko se zgrudi celotno v večno noč pozabnosti?

Iz groba vstaja izsušena postava Groharjeva, kot simbol vse slovenske umetnosti. Zdi se mi, da nam žalostno kliče: Memento mori.

Ivan Grohar: Stara Loka.

Grohar, javnost in kritika.

Spisal Ivan Vavpotič.

Enfant terrible je bil — da, še ob ranem grobu filistejcem in kritikom.

Jegulja, primi in drži jo, če moreš.

Sestavljen iz kraške burje, solnčne jasote gorenjskih sinjin, ozona črne, teptane zemlje. Pristna odkrita gorjanska duša. Težka mu je bila pest in rad je zavriskal. Bog in Krez v sreči, razsipujoč jo s polnimi rokami, strt in zlomljen v bedi. Tako krasen velik otrok!

Otrok in umetnik sta slaba gospodarja — sploh pa, si znate predstavljati varčujočega umetnika? — in verjemite mi, Grohar je bil velik umetnik. Lahkomiselnost ji pravijo v božjem, peklenškem in orožniškem strahu vzgojeni filistejci, in vendar je krasen božji dar in velika čednost.

Kaj čuda, če je postal zbog te vrline normalnemu someščanu, ki živi po uri, receptih in predpisih no — recimo — neprijeten. Utajili so to vsi, na glas pa se ponašali z velikim, slavnim slikarjem, ponosom domovine; zahtevata tako takt in kajpada — prestiž rodoljubja.

Pa tudi njim je postal enfant terrible — kritikom in esejistom. V začetkih svoje umetniške „karijere“, da, takrat je šlo še gladko. Dokler je še pripovedoval štorije s folkloristično šminko, je šlo, kot bi mazal. In nj ga bilo, ki bi mu bil odrekal umetništvo. Nasprotno, kadili so mu, velikemu, slavnemu umetniku, niti ni manjkalo naročil in rodoljubni mecenji niso skoparili ne z denarcem ne z vincem. Ko pa je dozorel, vrgel raz sebe rokodelca in akademijo, —

stopil v višine, v kateri zmrzavajo povprečni možgani, — takrat ga je treščila publika ob tla, za „Gnadenstoß“ pa so poskrbeli feljtonisti in člankarji. Na drugi razstavi v ljubljanskem Narodnem Domu je bilo to. Na prvi v Mestnem Domu se je bil predrznil že Jakopič atentirati povprečne možgane, — sedaj pa še Grohar in še drugi iz loškega Barbizona. In neusmiljeno je zapela kritična šiba.

Čim bolj pa so pele šibe, tem bolj je rastla moč in zavest. In iz silne zavesti se je izcimilo nekaj kakor kljubovanje. Ne meneč se za lajanje, glušeč obup vsakdnevja v delu, so šli svojo pot ti naši Moneti in Pissari. Prva nepozabna razstava v Mestnem Domu pomenja overturo v novo kulturno razdobje. Tu so se odprle tudi Groharju prvič oči in zavedel se je prvič božanstvenih stvariteljskih sil, ki so dremale dotlej v rokodelcu. Neprijaznost kritike je le še pospešila vzbujajočo se zavest osebnosti in — dočim je šel razvoj pri ostalih naših impresionistih svojo neizprosno pot čisto logične doslednosti, se je vršila v Groharju evolucija v nebrzdanem poletu, viharno, puntarsko in skokoma. Od razstave do razstave je bil drugi. Vsaka nova slika je bilo za nas vse novo razodetje.

In kako naj koraka tudi kritika s takim rebelom, kako naj ga rubricira in spravlja v predalca našega kritičkega trezora!

Groharjeva senzitivna duša, ki asimilira z vrtoglavo brzino vse vnanje in notranje vtise, slehern kulturni pojav, s katerim se srečava, temperament, ki vriska danes v dijonijskem razpoloženju in jutri že v obupu umira, narava, ki reagira tudi na najrahljši vtis, te vtise vkoreninja in jih v istem trenutku ruje iz zavesti in spomina, ki vstvarja in nič brez miru ekstaze in cilje, srce nomada, ki umira domotožja — ta čudna zmes naivne kmečke duše in paradoksnega modernega človeka — rojena je bila, da umre v presilnem žaru lastnega ognja, najmanj pa zato, da jo pojmuje slovenska sodobnost.

Križala sta Millet in Segantini njegovo pot. Očitali so mu tudi to. Dasi ni tajil, da je vzljubil z vso dušo Segantinija, se je Grohar razljutil vsakrat, kadar so mu oponašali Segantinija. Kar je bilo v takratnem Groharju tega velikega poeta, je bila edino sorodnost duš. Podobnost temat je izvirala iz podobnosti milijeja in notranjih zaživljajev, — sorodnost tehnike pa je povzročil jas gorskih sinjin, to gorsko solnce, ki staja barve v

emajl, da teče le težko iz čopiča; nizati ga moraš nitko ob nitki, prepletati kakor v gobelinu, in ta čisto vnanja tehnična plat Groharjevega vstvarjanja je kritikom zadoščala, da so dvignili obtožbo. V prekrasni „Pomladi“ — dasi še prav oddaleč odmeva Segantinijeva duša, je Grohar že popolnoma svoj.

Pesem, tako čista, jasna in zvoneča, da je ena najkrasnejših, kar jih zmore vsa naša lirična poezija.

Prihodnje slike so že čista impresija in očitiden je vpliv Jakopičev. Ta prvobornik za ideje velikih Francozov, dasi mnogo mlajši, je vplival na Groharja vse bolj, nego preje Segantini. Vzrok iščemo lahko v osebni prijateljstvu, še intenzivnejši sorodnosti mišljenja in čustvovanja, ne malo tudi v skupnem milijeju. Ta vpliv zasledujemo lahko skozi vso poznejšo Groharjevo produkcijo.

Impresionisti, ki so izgubili materijelnih tal doma, oblanjani od publicistike, stradajoči brez naročil, so izigrali poslednjo karto in se zatekli na Dunaj. Tam je že v golem pomenu besede stradal Grohar — in v prav tako golem pomenu besede brez podplat je stopal s prijatelji v blatu in dežju v daljni dunajski vnanji okraj k kritiku Servaesu. In drugi dan že so Slovenci pri Mietkeju triumfirali. In čuli so o uspehih tudi v Ljubljani. Konsternacija v publicističnem taboru — in Savli so se spreobrnili čez noč v Pavle. In naenkrat so bili tudi pri nas slavljenci in ljubljenci in ponos, in kdo ve, kaj še. Toda javnost je bila že zastrupljena in vse poznejše časniške fanfare, vsa kadila prejšnjih smešiteljev, sedanjih ministrantov niso premogla vzbuditi občinstva iz letargije in predvsem izruvati mu seme nezaupanja, ki so ga bili sami zasejali. Kritika ni štedila več s slavo, toda Grohar ni imel od papirja ničesar več. Prejšnji meceni so zaprli mošnjčke in dostojnakarji — o smilil se jim je vsikdar — platonično znali so se tudi lepo in rodoljubno izviti.

Sauve qui peut. Doma cele gorenjske zime v nezakurjeni, ozki, vlažni sobici, stradajoč, umirajoč v obupu, — je kljuboval, stvarjal in kakor napredujejo drugi z leti, tako je napredoval s tedni, kakor da je čutil bližajočo se smrt, rasel v velikana. Doživljal ni le na Dunaju, Berlinu, Londonu, Varšavi, Rimu in jugoslovanskih prestolnicah triumfov, triumfirali smo tudi vsi, ki smo ga res ljubili in cenili, ob vsakem novem

umotvoru, s katerim nas je presenečal leto za letom na domačih razstavah.

Brezdvomno, razvil se je v umetnika, na katerega bi bila ponosna vse druga in vse večja domovina, kakor pa ona, ki ga ni znala nikdar ceniti. Tudi tuja kritika mu je ostala zvesta. Doma pa to borno, siromaško in proketo življenje.

In že „Sejalec“ sam je vreden, da mu postavi hvaležen narod svetišče. V razmahu poznejših let, ko se je otrešel čisto vnanjega optičnega in pasivnega impresijonizma, prešel iz analize luči in ozračja v psihoreflektorično stvarjanje, ko je skoro samotar, — le redki prijatelji so mu ostali še zvesti, — našel samega sebe, ko so se mu rodili v duši, vedno silnejši in veličastnejši novi upi, upi nas vseh, ki smo ga ljubili, — takrat mu je jelo hirati telo. „Na Koprivniku“ gradi že Grohar poznejše sintetične težnje, in kakor je v koncepciji in zgradbi že „Sejalec“ arhitektonično zamišljen, tako prevladuje sinteza v vseh slikah zadnjih let. Barva mu ni več sredstvo izražanja, marveč postaja simbol, in preje (še v „Sejalcu“) suha struktura in materijalnost barve mu preide v valovanje, soritmično z valovanjem duševnih efektov. „Ajda“ in ostale slike iz jubilejne razstave najlepše svedočijo ta pomembni obrat v umetnikovi duši in zategadelj tudi v njegovem vstvarjanju. „Ajda“, ki jo je žal pozneje preslikal (v zadnjih letih je postala nabava tudi najmanjšega platna za Groharja luksuz!) dasi za površnega opazovalca navadna krajina, se mi je zazdela takorekoč končni uvod v novo, umetniško najpopolnejše, in duševno najvišje razdobje Groharjevega stvarjanja. Barve in forma so le še komponente monumentalno gradečih sil in to ajdino polje v kompaktnih, tekočih svojih masah kakor sila, geneze — — in črnovijoličasta senca, kakor pošast grozna in strašna, križa te solnčne, valujoče plasti... Grohar bil si takrat prorok narodu. — Ali sebi?

V ti sliki je patos, in preko vse patetičnosti groznejši njen simbol. Preslikal jo je, bal se ni smrti, — ustrašil se proroštva narodu.

Vse poznejše slike pričajo le o stopnjevanju začrtane smeri. Z vsako novo sliko postaja monumentalnejši. Bistvenost, zgradba postajajo najmočnejša komponenta. Barva je le še kakor irizujoč opal, vedno prozornejša, dasi presičena v jasu in intenziteti izžarevanja, le še struktivna snov in simbolizujoč element.

S predsmrtnimi monumentalnimi kompozicijami z navidezno banalnim agrarnim motivom, — najpopolnejšim in najkrasnejšim, kar je dragi pokojnik narodu zapustil, pa si je, kakor malo-kdo drugi zaslužil nesmrtnost.

Tik pred smrtjo je dozorel v duševnega velikana, kakor ga ne zmore ves moderni Dunaj i s Klimtom vred. Stoječ na vrhuncu je izdihnil gladu. Le zadnje dneve trpljenja so mu lajšali zvesti prijatelji. In narodova hvaležnost danes? Ne vprašajte me. Zašumelo je spričo ranega groba nekaj kakor vihar slave, — toda polegla je vihrica in le še sem, tam anonca v „Slovenskem Narodu“ „znamenita Groharjeva slika Primož Trubar“ oznanjajo, da narod še vedno rad vleče profit iz svojih slavnih mož. In po onem nagovoru ob zevajočem grobu, ko so nam drhtela srca tuge in srda, g. Kristan, dejali ste, prvo kar izposlujete v ljublj. občinskem svetu, bode krst te ali one ljubljanske ulice v Groharjevo.

Nisem videl doslej nikjer še takega napisa in ne zamerim tega niti g. Kristanu niti sl. občinskemu svetu, ker sem mnenja, da imajo prvič gospodje druge skrbi, — drugič pa, ker res ne vem, kaj naj napravi ubogi Grohar s tako velikansko častjo in slavo. S spomeniki je dandanes tudi težava, na to in drugo plat — toda po mojem najskromnejšem mnenju bi se dalo pač vsaj nekaj storiti, da popravimo krivice, storjene za živa enemu najplemenitejših sinov, kar jih je rodila slovenska mati. Ne hotela bi izdati tako-le ob priliki Sl. Matica ali Mohorjeva družba recimo celo s subvencijo dežele (in naša dežela je agrarna in vse delo Groharjevo je visoka pesem slovenskemu oratarju!) drobno, lično monografijo o Groharju z najznačilnejšimi slikami in risbami, vsaj eno večbarvno kot prilogo, — da zazna vse Slovenstvo, kaj smo v Groharju izgubili in kako dragocen zaklad vsemu narodu je njegova umetniška zapuščina? Bankrotirali menda radi take knjižice in tucata klišejev morda vendar še ne bomo. In à propos — ne kazalo bi poleg Groharjeve podati narodu polagoma še drugih monografij, kakor n. pr. eno o bratih Šubicih, o Petkovšku, Ažbetu?

Umetniški svet vojvodine Kranjske, — ali ne bi hotel o tem tudi malo razmišljati? Tedaj kar smo zamudili in zagrešili, popravimo vsaj manom velikega pokojnika.

Povabljen nepoklicanec.

Trnjeva pot slovenskega literata samouka. — Spisal Prostoslav Kretanov.

(Dalje.)

Na vprašanje prestrašene moje žene, kaj se je zgodilo, jej je izpovedala obupana gospodinja to-le:

„Ko sem se primožila sem na Čolnikovino, je bilo posestvo, ki ga je moj Dominik kot edini sin podedoval po svojem očetu v vrednosti okroglih stotisoč goldinarjev, brez vsakršnega dolga in jaz sem mu prinesla dote štiriindvajset tisočakov v gotovini; danes, po petnajstletnem napačnem gospodarstvu in potratnem moževem življenju, pa — stojimo na robu propada!“

„Kako je prišlo do tega?“ jo je vprašala moja Lucinka.

„Ko se je moj mož l. 1867. vrnil s svetovne razstave v Parizu, kamor so ga bili poslali kot zastopnika „štajerske kmetijske družbe“, je pripovedovala Čolnikovica, „je začel uvajati vsakovrstne „reformne“ v kmetijstvu in gospodarstvu: tu je obračal od hiše navzdol zorane njive poprečki, tam je dal posekati gozd in na njegovo mesto nasaditi vinograd. Na to se je lotil nasa- janja novega trsja po starih goricah, in po sadovnjakih zopet je nadomeščal domače jabolane, hruške in slive s tujimi eksotičnimi sadikami; na nekatera drevesa pa je dal vcepljati kar po troje-, četverovrsten sad.“

Takisto je bilo pri živini in perutnini, kjer je zamenjal stare pasme z novimi, vrhu tega pa je pripeljal na dom še raznovrstne nepotrebne živali: osle, pave, labode, domače zajce, pegatke, golobe itd.

Vsi ti več ali manj ponesrečeni poizkusi so požrli ogromne vsote gotovega denarja brez vsakršnega haska in dobička . . .

Glavni, smrtni udarec za vse Čolnikovo veleposestvo pa je bila zidava — nove hiše, za ko- čije različne, večkrat premerjene načrte po raznih stavbenikih je Čolnik potrošil mnogo stotakov in je zgradba pri vsej svoji prostornosti za kmeta povsem nepraktična . . .“

„Dokler je živel moj dobri očka,“ je nada- ljevala brižna Čolnikova žena po dolgem molku, „je bilo lahko! Če je zmanjkalo denarja, zatekla sem se k njemu, ki mi je vsakokrat stisnil v roko po par tisočakov! . . . Zdaj pa, ko je usah- nil ta vir, je zašel moj soprog med neusmiljene mariborske in ptujske lihvarje in o deruhe, ki mu posojujejo denar proti visokim obrestim! Pri tem se je mož privadil tistemu zdržnemu vo- zarjenju v Ptuj, v Maribor, v Gradec, vsled česar se je odtujil meni, otrokom, domu in gospodar- stvu ter se priučil brezposelnemu pohajkovanju in zapravljevemu življenju po mestih, tu doma pa gre vsa ogromna kmetija rakovo pot! . . .“

Pravila je tu Čolnikovica, da je mož prejšnja leta izostajal često po osem, po štirinajst dni . . . V Mariboru, da je zahajal v hotelu „Stadt Wien“ v družbo ondi popivajočih — Slovencev, za katere je plačeval kar cele dvanajstovice ste- klenic tistega nesrečonosnega „šampanjca“, k če- mur ga je napeljeval neki doktor iz Ljubljane.

In pri slovesu, da je pomilovanja vredna „veleposestnica“ vsa ginjena objela in poljubila mojo ženo ter odšla ihteča po stopnicah navzdol, pol ure pred mojim prihodom.

Tu sem stal torej jaz, zaslepljeni sanjač kakor — ne bodi grdo rečeno — tisti osel med dvema svežnjema sena: na desni bleščeči Čolni- kov optimizem, na levi pa njegove žene črno- gleda obupnost! Kakor bi me bil kdo polil z mrzlo vodo po glavi, sem se pri tej priči strez- nil ter prebudil iz svojih fantastičnih sanj . . .

In še tisto uro, ob treh zjutraj, sva zasnovala z ženo odločilni načrt, ki sem ga iz- vršil nemudoma še isti trenotek: poslo- vivši se od junaške svoje zakonske družice, ki se je vidno razveselila moje moške odločnosti, sem ostavil na tihem v jutranjem somraku Čolni- kov dom ter se napotil po samotni Drvanji v Št. Lenart, odkoder sem se odpeljal v Maribor.

VII.

Med narodnimi sovražniki.

V Mariboru sem s pomočjo prijatelja: Ivana Kačiča in njegovega sošolca: Maksa Koserja pri mestnem magistratu dobil službo pomožnega uradnika v registraturi, ki sem jo moral nastopiti takoj drugi dan!

Tam, med zagriženimi sovražniki našega zatiranega naroda sem tlačnil potem štiri leta.

Navzlic svojemu slovenstvu pa sem si pridobil v kratkem simpatije vsega ondotnega uradništva. Zlasti uradni predstojnik Klunker, poljski žid, ki je kot umirovljen c. kr. okrajni sodnik starega kroja prišel od nekod iz Galicije, je z bistrim birokratskim svojim pogledom takoj spoznal mojo izredno pisarniško porabnost ter me kot takšnega priporočil tačasnemu županu: dru. Matevžu Reiserju, ki je bil, navzlic svojemu nemštvu, jako pravicoljuben mož.

Ko je župan slišal, da sem se v Mariboru izučil pozlatarstva in cerkvenega restavratorstva pri znanem ondotnem mojstru Tomažu Kotniku, ki sem se mu, petnajstleten deček, bil prišel sam ponujat za učenca, se je začel zanimati zame. In ko sem mu povedal vse svoje dotedanje življenjske izkušnje, in ko se je končno prepričal iz mojih listin o mojih sposobnostih, ter da govorim in pišem poleg materinščine in obligatne nemščine tudi hrvatski in italijanski, je naročil uradnemu predstojniku, da naj me porablja za boljše, takoimenovane „častne službe“ zunaj urada.

Pridelili so me torej raznim magistratnim referentom: mestnemu blagajniku, da sem mu izterjeval zaostale davke pri sitnih davkoplačevalcih, n. pr. pri obubožanem grofu Brandisu, tovarnarju Kriechuberju, ki sta zapodila slehernega izterjevalca; pri stavbnem uradu sem bil zapisnikar na stavbnih komisijah in s policijskim komisarjem sem hodil na delavske shode in ko so slovenski učitelji imeli zborovanje v hotelu „Stadt Wien“, sem bil poročevalec jaz ...

Tako sem imel torej, poleg vse mizerije vsled skrajno slabe plače, dovolj prilike za nadaljno vežbanje in duševno razvijanje, ob enem sem užival, navzlic pedantnemu birokratizmu pri svojih predstojnikih, kakor tudi pri vnanjem občinstvu mnogo več svobode, ugleda in spošto-

vanja, negoli ostali peresni sužnji, ki so poganjali po ves dan tisto mršavo uradno kljuse, dočim sem jaz opravljal svoje službene dolžnosti peripatetično okrog po mestu in njega slikoviti okolici.

Vrhu tega je bilo takrat v Mariboru tudi na slovenskem narodnem polju jako živahno in zabavno življenje, osredotočeno v ondotni „Čitalnici“, katere neumorni in neustrašeni predsednik je bil moj prijatelj Ivan Kačič, odvetniški koncipijent in poznejši c. kr. notar v Šoštanju. V novi čitalnični odbor so tiste dni izvolili tudi mene, dasi sem bil v službi pri nemškem mestnem magistratu.

VIII.

V uredništvu „Zore.“

In ondi, v „Mariborski Čitalnici“ sem se osebno seznanil s profesorjem Jankom Pajkom, tačasnim urednikom „Zore“. Na njegovo prigovarjanje sem zopet vstopil v kolo njenih sotrudnikov.

Janko Pajk je bil kot urednik precej inicijativen, provokatoričen, ki je vedel človeka potipati za individualno struno ter mu izvabiti subjektivne zvoke. Vedoč, da sem jaz „izgrešen umetnik“, me je pozval, naj mu napišem kaj v prospeh „lepih umetnosti“ in „spesnil“ sem, — po vzgledu Schillerjeve poslanice: „Die Künstler“, svoj poziv: „Slovenskim umetnikom“, ki je bil ponatisnjen v „Zori“ l. 1874.

Drugo leto (1875) sem priobčeval v „Zori“ življenjepisno epizodo iz svojega samouškega umetnikovanja pod naslovom: „Iz zapiskov slovenskega umetnika“, ki obsega dobo mojega življenjskega „intermezza“ od izstopa iz Kotnikove delavnice l. 1864. do povratka iz bitke pred Visom v jeseni l. 1866.

Ta moj spis, ki je bil prvi te vrste v Slovincih, pisan v slovenskem jeziku, in pa moj prejšnjeletni poziv: „Slovenskim umetnikom“, je vzbudil v našem nedavno umrlem Ivanu Groharju hrepenenje po umetniški slavi ter ga je napolnil, kakor mene v Maribor k Kotniku, k slikarskemu mojstru J. Brađaški v Kranj, kjer se je bil priučil temeljnih pravil in manipulacij v slikarski umetnosti; potem pa je odšel na Dunaj, da se je na ondotni akademiji sistematično izobrazil v izvoljeni stroki.

To mi je imenovani umetnik pravil ves navdušen l. 1900. ob otvoritvi I. slovenske umetniške razstave v Ljubljani.

Tako sem si takrat, l. 1875., izlečil srčne rane iz ponesrečene svoje ljubezni pri Vrazovih nečakinjah ter zamenjal lirične svoje citre s kritičnim peresom „umetniškega pisatelja“ (?)...

S svojim mladostnim vodnikom, s profesorjem Josipom Šumanom, ki je bil takrat na Dunaju, za časa svojega službovanja pri mariborskem magistratu nisem občeval, razen v juliju l. 1874., ko sem mu bil vposlal na vpogled neko pesem, katere ena kitica se je glasila, zanj pre-svobodomiselno, tako-le:

Vstani, mili narod moj!
čas je, da predramiš se iz spanja,
da te mine srednjevečna sanja,
in da dušni svoj razvoj
s krepkim delovanjem si pospešiš
ter obstanek svoj pogube rešiš!

O tej „rodoljubni budnici“ mi je profesor Šuman poslal osem strani male osmerke obsegajočo, drobno pisano epistolo, kjer graja zlasti moje „svobodomiselstvo“ o — „srednjevečni sanji“. Ob enem pa mi daje jako pregledne nauke o pesnikovanju, za katero so potrebne tri reči: „Fantazija, čuvstvo in razum!“

Ob isti priliki me zavrača na — profesorja Janka Pajka, ki mi bode v tem pogledu zanesljiv Mentor.

In tega vodnika sem se res tudi oprijel, ker je imel o poeziji in njeni smeri, nalogi in tendenci — svobodnejše nazore, nego-li profesor Šuman, ki je vzrastel v miljeju strogoverne kmetske obitelji, dočim so prvega vzgojili — prosvetljenejši ljudje, dasi je bilo njegovo roditeljsvo zavito v mistično tajnost.

Zmislil za svobodnejšo, prosvetljenejšo pisavo je pokazal profesor Pajk baš meni nasproti, vedoč da sem i jaz vzrastel med svobodoljubnimi, prosvetljenimi ljudmi kot slikarski pitomec in pomorščak. S tega stališča je mož sodil takrat mojo življenjepisno izpoved „Idealista“, čigar uvod o razvoju in napredku človeštva je proglasil naravnost „veleinstruktivnim“, iz katerega se morejo, zlasti mlajši čitatelji mnogo naučiti! (Ipsissima verba.)

Profesor Jos. Šuman mi je potem (še z Dunaja) dne 4/6. 1877. in sicer iz lastnega nagiba pisal še eno kritično-poučljivo pismo povodom moje pesnitve v distihih: „Pomla-

danski sprehod“ v „Zori“ št. 11. dne 1. junija 1877., v kateri da „se nahaja poetična koncepcija in velikanski napredek v misli, razvitju in govoric.“

Potem me opozarja na različne pogoške in napake ter sklepa doslovno:

„Toliko v naglici, da vidite, kako me je Vaša pesem zanimala.“

— — — — —
Kakor sem bil rekel: profesor Janko Pajk si je znal zares pridobivati sotrudnike za svoj list ter jih navduševati za vztrajno delo. On ni imel tiste odurne navade, da bi smešil in mrcvaril svoje slovstvene sodelavce, kakor — sit venia verbo — pajek ujete muhe, v tistih „literarnih vadnicah“, s čimer, poleg razžalitve, urednik odganja dotičnike od pisateljvanja. Meni je pri svojem listu poveril raznovrstna sotrudniška opravila; začetkom leta 1875. me je poleg mehanične tiskarske korekture počastil z uredništvom estetičnega dela v „Zori“ ter mi s tem dal priliko za svoboden vpogled za kulise uredniških skrivnosti.

Sicer pa je profesor Janko Pajk imel neprijetno razvado, da je rokopise po svoje „popravljal“, ter često i „prenarejal“ kar cele strani, vsled česar je spis dobil končno povsem drugo lice, negoli ga je ustvaril pisatelj. Tako je n. pr. meni izpremenil v prvi moji povesti l. 1875. prvotni naslov: „Trojedina ljubezen“ v „Zapiske slovenskega umetnika“. Menda je mož v onem nadpisu izvohal kakšen duh po — blasfemiji ali ka-li? Vsilivši mi poslednji nadpis pa me je nehote predstavil čitateljem kot pretencioznega, samohvalnega domišljavca! Takisto je delal „višji urednik“ Janko Pajk drugo leto z mojim „Idealistom“: napisal mu je svojevoljno, brez moje vednosti in zadovoljnosti kar po cela poglavja...

Ker je torej z novim letom 1875. profesor Pajk meni izročil uredništvo „Zore“ pridržavši si pri njej nekakšno „višje nadzorstvo“, sem dobival od raznih strani priznalne čestitke. Med prvimi čestitelji je bil moj prijatelj — Anton Koder, tačas c. kr. poštni uradnik v Inomostu, ki sem ga bil spoznal osebno že za svojega prvega bivanja v Ljubljani l. 1873. Ta mi je pisal dne 6./6. 1875. naslednje:

„Čestitati Vam moram, blagi prijatelj, najprvo, da ste dobili v roke uredništvo našega edinega glasila na slovstvenem polju in da se

bodete trudili, populiti iz njega tolikanj plevela, ki se je zaraste! v njem v zadnjem času...

Glavna napaka mislim tudi jaz, kakor ste omenili sami, je pri naši „Zori“, da se gleda le na to, da se polni s čimerkoli. Na zrnje, na pravo vrednost se premalo pazi. In kaj je krivo temu? Po mojem prepričanju nič drugega, kakor: premajhen trud uredništva, ali prevelika materijalnost in strah pred izdajo nekaterih petakov... Vsaj nekatera prijazna, navduševalna pisma do boljših starejših pisateljev bi bila na mestu. A baš to se, menim, ne godi in se ni zgodilo in le zaupanje v svojo lastno moč, v nekako konkurencijo do prejšnjega „Zvona“ — z močmi nedoraslih srednješolcev, — risum teneatis, amici! — se je spočela „Zora“ in životari danes...

Zakaj ne pošilja Levec svojih izvrstnih pesmij v „Zoro“ in Krsnik; zakaj ne piše več Ogrinec, Tavčar¹⁾ in koliko drugih, ki imajo lepe darove in potrebno rutino!? Gotovo zaradi tega, ker se jih ne izpodbuja, ali se jim niti ne odgovarja na njihova pisma in se jim za poslana dela ne daje nikakšna nagrada...

V resnici: velike zasluge si pridobite, če se Vam posreči, reorganizirati „Zoro“ po teh načeh

¹⁾ Koder ni vedel, da je bil dr. Ivan Tavčar takrat sotrudnik „Zore“, skrivaje se za psevdonomom: „Emil Leon“.

Op. pisca.

lih, kajti potem stoprav jo bomo mogli imenovati: „lepoznanski list“, ki dozdej v mnogih številkah ni imel niti trohice o umetnosti...“

Tako-le mi je pisal prijatelj A. Koder l. 1875., ki me zdaj, po 37. letih prišteva — „grobokopom“ po profesorju Jakobu Sketu leta 1881. ustanovljenega „Kresa“, za katerega mi je on (Koder) sam, (v družbi pokojnega Božidarja Flegeriča, Antona Trstenjaka) pomagal pripravljati pot, ime in kurivo — pardon! — gradivo že leta 1874., kar bom dokazal v prihodnjem poglavju!

Jaz sem si takrat mnogo prizadeval in se trudil, da bi „reorganiziral“ in dvignil „Zoro“ na dostojnejši, vzvišenejši nivô, pa je bil ves moj trud zastonj! Jaz, bore „tiskarski urednik“ sem ugibal, poizkušal in obračal raznovrstne predloge in načrte, a „višji moj nadzornik“: Janko Pajk, ki je imel v rokah portfelj finančnega ministrstva, pa je obrnil, rekši kakor pokojni J. N. Horak, v svojem poročilu o delovanju v državnem zboru, kjer da ga je zavrnil nek visok dostojanstvenik: „Ja ne dam nič!“ — „no, da haben sie jetzt den Gewerbestand!“

Zakaj je bil profesor Janko Pajk toli varčen, neradodaren ali skop — to pojasnim, ko pridem v teh spominih do novega leta 1878.

(Dalje prihodnjič.)

Molitev.

Bolečina, ti mi mladost posveti:
odpustiti, pravi se — preboleti,
in kar greh je, sólo trpljenje zopet
nam ga očisti.

Bolečina, kdo sem, odkod, me spomni:
daj ljudem me, oni moj rod so skromni...
Niže v mrazu sklonejo se, pod snegom,
veje do deba.

Niko.

Sreča.

Druga na drugo naslonjene
dremljejo hiše vasi,
luč pomežikne, zaspi,
z luno so izbe napolnjene.

Skloni se mati in sklenjenih rok
gleda otroku v obraz —
da tako srečna sem jaz,
nihče na svetu ne ve naj, o bog!

Vida.

Nove smeri.

Spisal Albin Ogris.

(Dalje.)

Kakor omenjeno, so našli moderni za objektivitami človeka in njegovo dušo. Videli in spoznali so, da kopiči scientizem vendar-le mrtva dejstva, da je diskurzivna, geometrična logika razuma suhoparna vodnica, dočim spontana intuicija odpira najgloblje vpoglede v bistvo stvari in odpira nedosežna obzorja. Tudi oni so se mogli naslanjati na avtoritete. Bouglé je bil opozoril na kontinuiteto v mikro- in makrokozmičnem dogajanju, Ribot je priboril zopet volji primat nad razumom, Le Bon in za njim pragmatisti so pokazali neizmerne globine podzavestnega življenja, Schelling je postal zopet moden in na vse zadnje je začel še feministno mehki pariški žid Henri Bergson razlagati tajnosti intuitivnega spoznavanja. To je bila vspodbuda, ne več. Časovna in vsebinska vzporednost kulturnih pojavov je socialno predpogojena in novoromantična smer je le delni pojav splošnega kulturnega stanja. Neoromantika je prepoznana silno z vplivi Bergsonove filozofije. Njeno pesništvo je jelo posvečati svojo vneto podzavestnosti, nagonskemu čustvovanju in subliminalnim duševnim drhtljajem, intuitivni nadarjenci so dognali ali bolje zaslutili absolutno enotnost v vsem naravnem dogajanju in dospeli na ta način do istega vprašanja, kakor romantika „modre cvetlice“, do razmerja človeka k vesoljstvu. Najti formulo za razmerje med človekom in vesoljstvom, med našo determinovanostjo in idealno neskončnostjo, nenamišljeno formulo, ki naj bo obenem tudi točen izraz vsega sočasnega kulturnega prizadevanja. To je problem Goethejeve kakor tudi moderne romantike. Svojedobno so poimenovali kritiki to metafizično žejo s terminom „mal de siècle“. Nekaj boleznega, nedovršenega, to je res prvi vtis, ki ga more napraviti neoromantika. Že njen svetovni nazor, ta zavedeni panteizem, ki vidi v vesoljstvu samem imanentno skupno povzročenoost vseh človeških dejanj, odpira vrata vsem sanjarskim neenotno-

stim. Ta panteizem že iz tega vzroka ne dopušča harmonične kristalizacije, ker je vse bolj „Sturm und Drang“, odpor proti prej preobozevani dogmatičnosti. Vendar pa tudi to ni več oni Sturm und Drang starejše romantike, ki je izkervavela vsled nepremostljivosti absolutno zamišljenega nasprotstva med posameznikom in Praenoto. Kritični duh preteklega stoletja se ne da več iztrebiti. Neoromantiki ne izgubljajo iz oči naših realnostij, ne iščejo absolutne transcendentalnosti. Oni pripoznavajo, da je človek le člen v verigi neskončnih razvojnih možnostij in da obstoji zmisel življenja le v dosegljivem zvišanju življenjskih energij ne pa v zedinjenju z Praesnicco. Stara romantika je izzvenela v breznaidejnosti; za neoromantiko pa sta pripravila Hegel s svojim „splošnemu bitju imanentnim razvojem“ in Nietzschejevo nadčloveštvo bogatejšo dedščino. Razvojna misel se je razvila do danes iz malenkostnega naravoslovnega pričkanja do splošne kulturne ideje in postala načelo modernega življenjskega nazora. Vede so storile svojo nalogo. Kakor je n. pr. deskriptivno sociologijo potisnila dandanes biologija ob stran (ves moderni problem zveni v vprašanju: kaj je bistvo življenja?) in kakor se je vrnila v zgodovino pisje Gobineau-ova plemenska ideja (Chamberlain) in se tudi že majojo monumentalni stebri pravniške vede, tako je tudi v celotnem kulturnem razpoloženju ideja razvojne smotrenosti postala agens vsega posameznikovega prizadevanja. Človeški duh ne želi več v mistični zamaknenosti objeti suverene absolutnosti, spoznal je svojo omejenost in odtod izvirajoča tragika ni, ako je idejno poglobljena, nič manj impozantna. In tragika, ki izvira iz nesorazmernosti mističnega poleta in realnostjo telesne podjarmljenosti tvori alfa in omega neoromantike. V Nemčiji so nastopili Scheerbart, Hille in Schlaf (Das dritte Reich) kot prvi boječji oznanjevalci, Dehmel je našel v erotiki mukepolno dopolnjenje vsega tega

od naturalizma započetega procesa, Mombertova lirika pa pomenja že višek pijanonavdušene romantike. Nič čudnega ni, da je rodila neoromantika v domovini Dostojevskega versko ekstazo (Dobroljubov, Ivanov). Podoben primer nudi Francoska. Razumljivo je, da vodi romantično iskanje najvišje transcendentalne enote, intuicija in razglabljanje podzavestnih energij k verskim problemom. Ne na škodo neoromantikom, kajti kakočnost versko najbolj prožetih njihovih proizvodov je najmanj istovredna z najboljšim, kar je podala ta smer. Logični vzrok je obče priznan. Kajti velika umetniška dela so mogoča le na podlagi trdnega široko in globoko zasnovanega svetovnega nazora (in katolicizem je gotovo takšen svetovni nazor), kakor jih nudijo predvsem religije. Pri tem pa je romantičnemu razpoloženju lastni pesimizem jedro katoliške dogmatike, v kolikor se nanaša na pozemeljske razmere. Katolicizem ima čudno privlačno moč na neoromantične kroge. Ta pojav doživljamo zadnje čase zelo pogosto. Romantična občutljivost in njen intuitivni pogled na življenje sta bila še vedno in sta tudi dandanes v najožji zvezi z religiozno metafiziko. Romantični pesniki in umetniki se čutijo apostole novega veka, verske renesanse, kot narodne mučenike (Hugo, Beethoven, Wagner). Včasih najde ta metafizična žeja uteho, včasih ne. V prvem primeru dozori v optimistično razjašnjenje in najde klasično obliko, v drugem pa se raztroskota ob pesimističnem obupu. S tem seveda ni rečeno, kakor da so neoromantični „verniki“ tudi res skropulozni pripadniki kakšne dogmatike. Želja, dokopati se do kolikor mogoče popolnega doživljenja razvojne dinamike, hrepenenje, objeti s simpatičnim pogledom vse bistvo predmeta, to, kar tvori jedro romantičnih teženj, to zedinjevanje človeške in vesoljne duše, to je verski pojav v najširšem zmišlu. K konkretnosti je potem samo en korak. Francoski neoromantiki so velikim delom prepričani katoliki ali navdušeni neofiti in to se pozna na njihovih umotvorih. Najčistejši izraz je našla verska misel v Claudelu. Francis Jammes je našel to pot še le z *Les géorgiques chrétiennes* (1912), slavni izdajatelj smotre *Cahiers de la Quinzaine* je vlil svoje versko čustvovanje v truden litanijski slog, ki zveni, kakor arabske pesmi ali svetopisemski paralelizem, Suarès se je zaljubil v Carlyleov mističizem, E. Schuré pa premišljuje o tih lepoti krščanstva. To so seveda le nekateri zastopniki.

Nad vsemi neoromantičnimi vodami pa pluje mogočni duh Witmanov. Do pred kratkim neznan, uživa dandanes najsvetovnejšo slavo. Strogi Angleži ga smatrajo sicer še za nepopolnega pesnika, ker jim ne ugaja njegov slog, kontinentalni narodi pa so spoznali v njegovih „*Leaves of Grass*“ (1855) takoj evangelij in ideal naše moderne. Witmanov, človeškega zmagoslavja pijani panteizem, katerega navdušuje vse vesoljstvo, gigantični koraki civilizatorične volje k vedno večjim tehničnim čudežem, vesoljna narava in najskromnejši njeni koticiki, vse človeštvo in najmalenkostnejši njegovi člani obenem od nobene kulturne finte potvorjena spontana ljubezen — Witman je priznan mojster naše moderne. On, ki je hotel pogledati najpogostejšim dnevnim pojavom kakor najnedostopnejšim svetovnim ugankam na dno, je našel tudi prikladno metodo za svoje intuitivno gledanje, ono centralno vizijo, ki objame ves predmet obenem in prodre vanj od vseh strani ter izloči iz kaotičnih primesi bistvo stvari in njih metafizično-etični pomen. Nebrzdana kakor njegova inspiracija je tudi njegova oblika, ki se razliva zdaj majestetično kakor Mississippi, se razburka kakor kanadski orkani in grmi kakor Niagara. To ni proza, ne regularen stih, v takem jeziku govore samo proroki. Nekakšno razodetje je šlo po vsej Evropi. Verhaerenu se pozna mogočen vpliv Amerikanca, Claudel si je prikrojil svoj propovedni slog po njem, nemška moderna mu priznana sledi celo v malenkostih. Ali oblika je bila podana v smeri sami in je nastala ponekod četudi le borna, avtohtono. Witmanov duh prešinja tudi dediče neoromantike, takozvane ekspresioniste ali integraliste.

Ena ideja Witmanova je še posebno oplodila neoromantično inspiracijo in ji dala značajno črto. To je njegovo (pri Emersonu izposojeno) pojmovanje Praenote, simpatično zedinjenje s svetovno psiho, katero vidi v vsakem pojavu življenja. Naj si bo že to panteistično naziranje pobarvano tako ali drugače, neoromantika išče v njem os svojega svetovnega nazora. Kajpak da se smejo povspeti v takšne višine le pristni geniji, talenti omagajo sredi poleta. Tragika tolikih brezuspešnih poizkusov obstoji v tem, da je svobodni rod še veliko preveč prepojen s znanstveno kritiko, v kateri je vzrastel in ki se je ne more otresti. Tudi Wedekind išče n. pr. kakor Przybyszewski Pra-Silo, Pra-Enoto in jo vidi v žen-

ski. Lulu bi imela predstavljati „Erdgeist-a“, pisatelj je hotel predočiti, kako so ljudje v njegovi moči, kakor seme v sejalcevi roki, ki ga lahko vrže, kamor se mu zljubi; zazremo globoke perspektive in čujemo sugestivne besede, naposled, pa se razbije vse ob malomeščanski ironiji in pusti šali. Lulu se razlikuje od Nane le v toliko, da je Zola videl samo socialni milieu, med tem ko je Lulu žrtev pranagonske, globoko v neizpremenljivem podzavestju delujoče tragične prasile. Pripomniti mi je, da nosi erotična plat, ki je lastna v obilni meri vsem romantičnim in mističnim težnjam, v sebi še mnogo naturalističnih ostankov iz Zola-ove delavnice in seksualne patologije in izbira rafinirane, perverzne slučaje (Karásek, Sologub, Wilde itd.), nastopa z bombastom ali pa celo naslaja z opisovanjem neposredne poltenosti. Senzualistična filozofija neoromantikov je vložila vso vzročnost v živce in nagone in tako je zašla filozofija ljubezni na fantastična pota in zavzela morda važnejše mesto, nego ji gre.

Wedekindov primer je tipičen. Neoromantiki streme preko svojih sil. Monumentalno zasnovani umotvori izzvenijo v potrti resignaciji. Navadno dospejo nekam do mrtvih krajin, kamor jim že ne more več slediti zdrava pamet zdravega človeka in tam se zagrebejo v neplodne sanjarije, v estetstvo in dekadenco osamljenost. To so potem cenjene biografije za Freuda in

njegove trabante. Podobni so Dioklecianu v Splitu: Namestu karfirole in zeljnatih glav gojijo hiperestetične aforizme ali pa suhoparne traktate. (Altenberg, Maeterlinck).

Ni bilo mogoče najti zadoščujoče formule za človekovo razmerje do veseljstva in zato imamo kot facit sedaj že propadajoče neoromantike namesto mojstrskih del, ki naj bi bila aere perennius, le žalostno piramido fragmentov. Socialni razkrojni proces onega sloja, iz katerega so izšli zastopniki neoromantike, malomeščanstva, je vidno vplival tudi na mentalni proces. Preveč so filozofirali, med tem pa se je posušila ledina, kjer naj bi sejali. Strastne narave niso mogle najti stabilne oblike in tako koncem koncev nimamo veleumov, mejnikov kulturnih tendenc, temveč le rafinirane, senzitivne „duše“, trepetajoče pred vsakim svežim vetrčkom. Ako izvzamemo morda Verhaerena, Baljmonta, Claudela in Momberta, je čitanje neoromantičnih del slabo naložen čas-denar. Kaj imam od ogromnega kupa ekstazičnih vzklikov in stilističnih finess, ko je končni vtis le nejasna megla nedoločljivega razpoloženja in nič več. Morda smemo zahtevati od pesnika vendar nekaj več. Zakaj na pr. Prešernove lirike ne bo več pozabil, kdorkoli jo je bral le enkrat in zakaj na pr. o Georgu, Bjelem, Suarezu po letih ne bom vedel ko borna imena?

(Konec prihodnjič.)

Vojna.

Kri. In kamorkoli zablodi oko,
sama kri. In roke-kosti
smrt si v njej pere ...
Grob pri grobu. Iz vseh žehti,
vre, kot stebri, kipeči v nebo.
Tam pri očesu oko stekleno
kliče, roti:
»Dajte nam, živi, dajte krvi!«

Hrup rjoveč in pri meču meč:
»Brat, nikar!« – Ali brat je pes.
»Sin!« – Sin je volk gladnih oči.
Oče bije, divja strmeč
tja, kjer tropa steklenih oči
vedno prosi, divje roti:
»Dajte nam, živi, dajte krvi!«

Ivan Albrecht.

Listek.

Književnost.

Podlimbarski: Gospodin Franjo. Inženir Francè Vilar, ki se je bil kot rezervni poročnik udeležil okupacije, je vstopil 1881. leta v službo bosenske uprave: „zaželel je videti Bosno srečno in prerajeno, ko jo je pred tremi leti videl tako solzorosno“. In tam je doživel ta rahločutni slovenski idealist stvari, o katerih govori roman, ki ga je izdala lansko leto „Matica Slovenska“.

„Gospodin Franjo“ — s tem intimnim imenom nazivajo bosenski domačini svojega prijatelja in, dokler gre, zaščitnika Vilarja, za čigar licem skriva pač svoj obraz avtor sam — „Gospodin Franjo“ je nastal, ne ker je hotel Podlimbarski nekaj napisati, temveč ker nam je imel nekaj povedati. Ta pečat notranje pristnosti je udarjen tej iskreni knjigi tako krepko in odločno, da kritik, ki bo jahal samo nervoznega estetskega konjička, ne bo mogel biti pravičen njeni etični vsebini.

Podlimbarski se nam kaže v svojem delu predvsem človeka in zopet in zopet človeka, ki nosi že nekoliko zastarel kroj, a mu niti na misel ne pride, da bi ga modi na ljubo preminjal. Malo patine se je že oprijelo njegovega naziranja in sloga, nekaj polpreteklega je na njem, a tudi dovolj sodobnega in v bodočnost namerjenega. Tip naivno-idealnega realista, ki koraka vstric z Mencingerjem, Trdino, Hinkom Dolencem.

Podlimbarskemu, trdokorno-dobrodušnemu pripovedovalcu, se na svetu nikamor ne mudi: zložno in na široko razklada važne reči in malenkosti, zato njegov roman nima prav dvignjenih vrhuncev, nego se razprostira vseskozi na isti gladini; vse ga nekako enako zanima, zato mu tudi izražanje ni jedernato in ekonomično, pač pa jezik dokaj bogat. Bister opazovalec, podaja v svoji knjigi tolikanj stvarnega, na avtopsiji slonečega in zato dragocenega, da ti vkljub vsemu ni žal časa, ki si ga prebil poleg njegovega kramljanja, zakaj gledal si v stvari, ne v zrak. Bil si morda že malce nestrpen, ali on s svojim treznim, čeprav ne brezčustvenim temperamentom se nič kaj rad ne prehitava; tudi ne hlasta po učinkovitostih, ni mu do hipnih presenečenj; niti na enem mestu ga ne zalotiš, da bi se prenapenjal, hotel markirati več nego je res v njem; oprijemlje se predmetnosti kar se da tesno in verno, ker se pač bliže tal čuti varnejšega, prav domačega. Kakor bi se z neko menda res slovensko skromnostjo ogibal dramatičnih prizorov, branil vseh krilečih gest in bučnejših eksplozij. Karakteristična je v tem pogledu Vilarjeva oprežujoča ljubezen do Danice in

ravnanje Bajiča, tako kruto žaljenega na časti in grdo varanega za svojo rodbinsko srečo: predno se ta dva človeka za kaj odločita!

Ali ta knjiga je pisana zavoljo drugih stvari. In tu, v njeni stvarnosti, v bogatem, naravnost iz življenja kakor v dnevnik prenešenem materijalu o delovanju naših kulturosvetov v Bosni, tu je tej knjigi tisto jedro, ki ji daje ravno sedaj aktualno veljavo in veže starino z najnovejšimi strujami in stremljenji.

V individualni psihologiji Podlimbarski ne kaže dosti novega, on ne rije v zadnje mračne globine osebnosti, pač pa nam odkriva plemenske znake, in to zelo točno in bistrogledo. Karakterizacija je generalizirana, a ne more se reči, da napačno. Podlimbarski je gledal Srbe, mohamedance, katolike, Slovence, tujce bolj kot skupine, nego posameznike. Glej v tem oziru, kako ti slika drvarje Srbe, Hrvate, in Slovence med njimi. Svetovni nazor človekov se ti razodeva najbolj v pojmovanju smrti. Veliko razliko je zapazil Podlimbarski: Srb ceni še v smrti idejno, moralno stran, zato mu ni vseeno, kako umre, ali doma, ali v poštenem boju, sramotno na vešalih ali častno od puške. Ta primitivni analfabetški narod ima o tem zelo diferencirane pojme, ki so mu tudi ravnili za življenje. Slovenec pa je glede te stvari popoln materijalist. Smrt mu je zadnji zgolj oseben obračun, pretrpeti jo je treba kadarkoli, a potem je vseeno, kako. Že samo v tej nezavedni, iz stoletne vzgoje pasme izvirajoči filozofiji, ki tehta življenje in smrt z različnimi tehnicami, tiči velika skrivnost in hkrati jasen odgovor za usodo teh narodov. Podlimbarski ni filozof, ali bister opazovalec je, in nam je to vestno in pravilno zabeležil. Za te in podobne narodno-psihološke namige mu moramo biti hvaležni vsi, i mi i naši bratje tam doli, in ne v zadnji vrsti tudi tuj znanstveniki.

Podlimbarski je svoj roman po vesti napisal, mi ga po vesti berimo, in prav bo tako. —č.

Slovenske narodne pesmi. 15. snopič, uredil dr. J. A. Glonar. Izdala „Matica Slovenska“.

Za prerano umrlim dr. K. Štrekljem je poverila Matica urejevanje nar. pesmi g. dr. Glonarju. Prva dotičnost novega urejevalca je bila, iti pot, začrtano po predniku, sicer bi bilo celo delo neenotno, s čimer bi zelo trpela njegova uporabnost. To nalogo je novi redaktor tudi spoznal in jo dobro izvršil.

Slišijo se pa, kakor deloma tudi že za Štrekljevega življenja, glasovi proti ponarodelim pesmim, proti obširnosti publikacije (inačice!) in proti banalni, trivijalni in bogvedni kaki vsebini zlasti tega snopiča.

Res, novi urednik ne razločuje strogo med takozvanimi narodnimi in ponarodelimi pesmimi. Določiti, katera pesem je narodna, katera ponarodela, pa ni stvar redaktorja, ampak znanosti. Publikacija naj nudi samo gradivo, samo objekt za raziskovanje; kje, kedaj in kako je nastala pesem, to naj določijo po dovršenem obelodanjenju raziskovalci. Povrh pa, kako lahko se moti v tem vprašanju celo najboljši poznavalec narodnega blaga, zlasti če mora pretresati kot urejevalec toliko gradiva s toliko stališči! In glavno! Ločenje pesmi v pristno narodne in ponarodele sploh ni znanstveno. Vsako pesem, narodno in umetno, je spel poedinec, samo en član naroda. Če je novi proizvod bil primeren mišljenju in čustvovanju narodovih pevcev, so si ga ti prisvojili, razširjali, izpuščali in dodajali, kratko, spreminjali po svoje. Tako je postala pesem last naroda, postala je narodna, boljše rečeno, narodova. Ni torej značilno za narodno pesem, da jo je zložil neznan človek, (morda celo oni mistični „narod“, ki sploh ni nikdar pesnil), ali za ponarodelo, da ji je oče kak znan pesnik. Obe vrsti sta nastali na isti način, obe je narod samo prevzel, širil, po svoje pilil. Pesem, ki se ji še pozna, da je otrok znanega pesnika, je ravno tako narodna, ako jo smatra narod za svojo, kakor njena starejša ali pogosteje rabljena sestra, ki nima več prve obleke. Narodna pesem je vsaka, ki jo je narod sprejel za svojo, jo širil in samovoljno spreminjal.

Samovoljno spreminjanje prvotnega besedila, ne pa neznan pesnik, je karakteristika narodne pesmi; z drugimi besedami: Čim več ima kaka pesem variant, tembolj si jo je narod usvojil, tembolj je narodna. Inačice pa kažejo tudi, kod je pesem potovala, kako se je izpreminjala, kaže značaj ljudi v raznih krajih, kako se mešajo dijalekti itd. Mnogoštevilnost značilnih inačic povzdiguje vrednost publikacije, ni ji pa v kvar.

Odobrujem torej, da zbiratelj ne loči narodnih in ponarodelih pesmi in da sprejema toliko inačic. Pač pa bi želel, da bi poslednje, kadar je mogoče, naznačil s tem, da bi pod črto navedel razločke.

Žal je v teh dveh ozirih popolnost nemogoča: redaktor je odvisen od zapisovalcev. Važen bi bil kraj, čas zapiska, pevc, melodije, beležke o tem, kaj ljudje vedo o zgodovini dotične pesmi itd. Tega pa pogrešamo; „Kranjska“, „Štajerska“, „Iz Zreč in Oplotnice“ (niti isti pevec ne poje dvakrat enako), „od Teharji pri Celju“, taki domovinski listi mečejo raziskovanju polena pod noge. O „popravljanju“ po zapisovalcih sploh ne govorim, tudi ne o tem, da bodo pesmi že vse drugačne, ko bo delo dovršeno.

Vidimo pa, da stremi delo tudi pod novim urejevalcem po čim višji popolnosti. Saj se tudi Glonar čuti pri delu zgolj znanstvenika, ki sprejme v zbirko vse pomenljivo, prepušča joč literatom in pedagogom, da si iz materiala izberejo, kar odgovarja njihovim namenom in potrebam (cvetniki).

Prepričan sem torej, da vrši g. urejevalec svojo nalogo vestno in preiščeno in upati smemo, da bo šla Matica naprej po začrtani poti. Pač pa naj preskrbi trpežnejši papir¹⁾ zlasti za obljubljeni kazala in registre. Delo je namenjeno posebno raziskovanju, po takih knjigah se pa mora mnogo listati.

D. Beranič.

¹⁾ Papir je ostal pri 15. zvezku pač tak, kakoršen je bil naročen tudi za prejšnje zvezke.

Knjige „Socialne Matice“. — Gorica 1913.

1. Dr. Vekoslav Kisovec, Delavsko zavarovanje proti nezgodam.

2. Dr. Ivan Žmavc, Ozdravljenje socialnega življenja z uporabo prirodoslovja.

3. Dr. Karel Slanc, Zadruga in njen pomen v razvoju človeštva.

1. Pisatelj dr. K. priznava sam v uvodu, da njegov spis ni nikakšno popolno delo, ampak poljudna razprava, ki naj v glavnih potezah vsaj seznanijo slovensko javnost, posebno pa delavstvo, z delavskim zavarovanjem in njega važnostjo ter opozori čitateljstvo vsaj deloma tudi na poslovanje onih dveh zavarovalnic, ki poslujeta večinoma med slovenskim delavstvom (Gradec, Trst). Vsebina zakonov in nekaterih drugih predpisov je podana precej razumljivo, če tudi ne izčrpno. Na tako omejenem prostoru (34 strani) je bilo tudi težko več podati. Zanimiva je statistika, iz koje se zrcali stanje in delovanje obeh zavarovalnic. Prav umestno je, kar nam razodeva pisatelj v zadnjih odstavkih. Naj bi slovenska javnost to upoštevala in se po tem ravnala! Seveda bi bilo v praktičnem primeru treba izključiti vsako politično cikanje, če naj se uspeh doseže za celokupnost.

2. Kolikor sem videl, so Žmavčevu knjižico vsi toplo pozdravljali. Zasluži tudi, dasiravno je malce težko pisana in se morajo misli preveč druga k drugi stiskati. Pisatelj je izdal že več krajših in daljših spisov, v katerih se peča tudi s problemi, kako znebiti in preosnovati človeško življenje, da se ozdravi socialni organizem. Zlasti v tem spisu hoče stvari do jedra. Najprej preišče, na kakšnih podlagah stoji sedanji socialni organizem. In tu se mu odkrije silno nasprotstvo. Po eni strani smo v prirodoslovnih vedah, tehniki napredovali neverjetno, po drugi pa nas duši še vedno staro rimsko pravo v vseh uredbah, t. j. človek je danes po svojem mišljenju še pravi barbar. Kako priti do novega pravičnega reda? V naši dobi se vse suče okrog dela. Znanosti o delu pa niti nimamo. Treba doseči priznanje, da je delo sveto. Treba je ljudi vzgajati k delu, že v šolah. Delo je treba osvoboditi neizmernega izkoriščanja. Boj za to osvoboditev je že počil na celi črti v raznih oblikah. Kakšna bo oblika bodočnosti, tudi to se da že posnemati iz praktičnih poizkusov posameznikov (Ernst Abbe). Treba je izračunati ljudske potrebe, zagotoviti fizični obstoj vsem ljudem, ki jih puščamo priti na svet. Način kritja potrebe določa zdravniška umetnost in znanost. Treba je izračunati ljudsko delo. Kakor ljudske potrebe, tako je tudi narodovo delo, potrebno za njih kritje, izračunljivo. Socialna enakovrednost se da tudi izračunati, če podvržemo človeško delavnost samo preračunanju. Tako bi dobili novo znanstveno enačbo socialnih dajatev s preračunanjem socialne enakovrednosti. — Še eno veliko vprašanje: Kako nadomestimo staro nasilno pravo z novim delavnim pravom? Novo pravo se uresniči, če se uveljavi nova socialna enačba. Prehod od prvega k drugemu je bolj notranji nego zunanji: to je popoln preporod narodov. Zato mora vsak posameznik sodelovati v socialnem razvoju.

To je ob kratkem vsebina knjižice. Zdi se mi, da je ta opisana pot k ozdravljenju socialnega življenja neizmerno dolga!

3. Dr. Slanc je v svoji knjigi „Zadruga in njen pomen v razvoju človeštva“ še bolj gostobeseden, nego dr. Žmavc v svoji. Citatelj težko dobi glavno, vodilno misel, in

če jo ima, mora prav naporno paziti, da mu ne uide; kajti pisatelj ima vobče in tudi tu to slabo navado, da svoje spise soli in beli z nebrom citatov z vseh strani in da razpravlja vmes tudi o stvareh, ki se predmeta malo ali nič ne tičejo. Vkljub gostobesednosti se taki spisi težko čitajo in prebavljajo. Menda zato so nekateri hudo zabavljali čez ta spis. — Pisatelj je knjigo razdelil na tri odstavke. V prvem razpravlja o instinktu vzajemnosti in solidarnosti, ki je človeštvu dan. Pod tem instinktom so se rodile zadruge, ki so blagonosno vplivale na človeštvo. V drugem poglavju raziskuje S., v koliko temelji sodobno gospodarstvo na združnem gospodarstvu prejšnjih časov in v koliko na individualizmu. Popisuje postanek modernih združenj — konsumnih in proizvajalnih — in razliko med sedanjo in prejšnjo zadruho. V tretjem delu priznava, da je rešitev Slovenstva v zadruhi.

Dr. D.

Andrej Schuster-Drabosnjak. Spisal dr. Franc Kotnik. (Ponatis iz „Časopisa“ 1913.). Maribor 1913. — Založilo „Zgodovinsko društvo“ v Mariboru. — Tisk tiskarne sv. Cirila.

To je tisti mož iz Korotana — „Slovan“ se ga je v prvi številki letošnjega leta mimogrede že spomnil — ki je pesmi iz zemlje oral. Prva vest o njem, rojenem 1768. leta, je prišla pozno v svet: še-le v petem letniku celovškega „Kresa“ (1885) je naznanil Scheinigg „Marijin pasijon“ od leta 1811. Pozneje poroča o njem nekdanji urednik „Mira“ in izdajatelj „Koroških bukvic“ Lipe Haderlap, pri nas menda najbolj znan po svojih „Kunovcih v Bosni“, ki bi bili, banalni kakor so, na Kranjskem kmalu da ponarodeli, nadalje Anton Trstenjak v svoji knjigi „Slovensko gledališče“, župnik Maierhofer, in pozneje večkrat dr. Kotnik sam, V pričujoči brošuri je avtor vestno zbral in kritično presodil vse gradivo, kar ga je bilo doslej o Drabosnjaku tiskanega, ter izpopolnil podatke z rezultati lastnih raziskavanj po pisanih virih in ustnem sporočilu koroškega naroda samega, ki je ohranil še do današnjega dne svojega pevca v častitem spominu. Tako stari možak Kleber, od Vrbskega jezera doma, ki zna mnogo njegovih pesmic („rajmov“) na pamet, ali stari Cavznik, ki hoče po vsej sili, da je Drabosnjaka še sam poznal, čeprav je poetov biograf dognal, da to ni mogoče. Sicer pa je poslednji iz tradicije izluščil vse, kar ima količkaj verjetnosti in vrednosti, ter porabil iž nje pri slikanju Drabosnjakove osebnosti marsikatero značilno podrobnost. Podal je tudi kratek in jasen očrt političnih in socialnih razmer one dobe ter spretno posadil preprostega pevca-orača v sredo časovnih zvez in občekulturnih struj, ki so pustile tudi njemu in njegovim verzom svoje posebne, čeprav rahle sledove. Kmečki ponos, ki govori iz Drabosnjakovih pesmi, pripisuje Kotnik po pravici duhu časa, vplivu reform Marije Terezije in Jožefa II. A tudi: „Globoke so socialne rane slovenskega koroškega ljudstva, ki jih nam odkriva Drabosnjak v [teh] okornih verzih. Mogoče je prečno videl, a veliko resnice je v njih, oni so slika tedanje dobe.“

V gosto temo je zagrnen konec Drabosnjakovega življenja. Kje, kedaj in kako? Kotnik vkljub vsemu prizadevanju ni mogel ugotoviti zadnje postaje, žalostne pač po vsej priliki. Neko poročilo celo trdi, da je umrl narodni pevec kot — zločinec na ljubljanskem gradu.

Ravno nekako za petstoletnico zadnjega slovenskega ustoličenja v Korotanu je izšla ta skromna knjižica s črno zagonetko na koncu. Avtor nam obeta „o Schusterjevem

književnem delovanju o priliki zopet kaj več“. Ne morem si pomagati — jaz se bi z Drabosnjakom še rad srečal. Medlo plapola slovenska misel v nerodno skrotovičenih verzih — in vendar plapola. Slovenska misel; v Korotanu. Duh našega duha je to. Ali se še kedaj razneti v plamen? Koroška ne daje slovenstvu več pevcev. Drabosnjak je najmanjših, najnesrečnejših eden. Mučil se je z življenjem, boril se je s pesmijo. Krasoslovcu ne bo užitka ob njem. In vendar — dva verza sem našel med množino slabih, silna v svoji preprostosti, dva verza, kakor bi zavalil dve skali. Dve vrsti, tako elementarni, kakor so jih pisali samo še stari sveto-pisemski proroki. V te dve vrsti je zgnetel svoj in svojih rojakov gnev:

Vino pyje moi sovrashnk noi gre prate jelt

Jas mam pa glih tui doru damam ano doru vieft.

V teh dveh verzih je Drabosnjak velik. V njih je izražena tragika, ne samo njegova osebna, nego vsega slovenskega Korotana.

Glas Juga — Glas Juga. — Lastnik: Konsorcij „Glas Juga“. — Izdajatelj in odgovorni urednik: V. M. Zalar. — Tiskarna: A. Slatnar v Kamniku.

Za veliko noč smo dobili prvo številko novega mesečnika, ki hoče biti revijalno glasilo južnoslovanske nacionalistične generacije. Poleg programatičnega Jenkovega članka je prinesla zanimivih slovenskih in srbsko-hrvaških prispevkov v latinici in cirilici o naših narodno-kulturnih vprašanjih. Ta list, če kedaj kateri, je vzniknil iz žive potrebe po vsestranski teoretični poglobitvi nanovo nastalih idej in problemov, ki nam zadnje čase duše naskakujejo in begajo. Južnoslovanski problem, pa naj bo še tako kočljiv, zahteva — prav zato! — vestnega tehtanja, skrbnega čiščenja in odkrite, svobodne diskusije najširši javnosti pred očmi, zakaj naš je, tega si dandanes ne sme nihče več prikrivati. Prava slovenska misel more dihati samo še v ozračju južnoslovanske misli, kdor filozofira drugače, ne prisluškuje v bodočnost, baroko mu bo odneslo, kakor kaže elegantna naslovna risba Vavpotičeva. Ako bo „Glas Juga“ svojo nalogo resno opravljal, se ga vsi pravi ljudje lahko od srca vesele. Naročnina za celo leto 6 kron.

Knjižnica „Slovenskega ilustrovanega tednika“. Izdajateljstvo Sl. I. T. začne letos knjižnico, ki bo prinašala izvorno beletrijo in prevode leposlovnih in poučnih del. V najkrajšem času izide prvi zvezek, ki bo obsegal Radoslava Murnika „Lovske bajke in povesti“, takoj na to pridejo na vrsto povesti Milana Puglja pod naslovom „Mimo ciljev“. Za tisk so pripravljene rokopisi izvornih del Etbina Kristana in Cvetka Golarja, sotrudištvo so obljubili pisatelji Fran Govekar, Josip Kostanjevec, dr. Ivan Lah, Manica Komarova i. d. Za prvi letnik izide letos do oktobra pet zvezkov knjižnice, z oktobrom pa se začne drugi letnik z desetimi zvezki. Naslovne strani rišeta Hinko Smrekar in Maksim Gaspari. Ako se uredništvo potruди tudi za primerne prevode iz tujih literatur, utegne postati ta knjižnica zelo važna za naše prosvetno življenje.

Viktor Car Emin, Iza plime. Roman. Zagreb 1913. Izdanje Matice Hrvatske. Inicijali i naslov T. Krizmana. Tisk Dioničke tiskarne u Zagrebu. 8°. Str. 298.

Najbolj priljubljena snov bujne moderne hrvaške beletristike je predočevanje počasnega, stalnega prodiranja tujih elementov, germanske in romanske „kulture“ v pragozdove in praskalovje med Adrijo, Savo in Dravo. Glavna

tri arijska plemena so si v teh pokrajinah od pamtiveka v laseh. Trojna kri se tukaj meša in šumi — šumenje, ki se mu v parlamentarnem žargonu pravi južnoslovanska politika. Taka tla so za „višjo“ literarno umetnost neugodna. Preabsoluten umetnik zablodi prerad v samotne daljave, kamor mu „njegov“ narod ne more slediti. Če pa skuša „ostati v stiku“ z narodom, je navadno bolj agitator nego umetnik. Boljši hrvaški beletristi zadnjih let se uspešno trudijo, da bi prjadrali s svojimi deli mimo te Scile in Karibde kolikor mogoče spretno v papirnato nesmrtnost literarne zgodovine. Med prvimi tovrstnimi stremitelji plove Viktor Car Emin. Njegova dela popisujejo v raznih varijantah boje za rodno grudo, ljubljeno Istro, ki se odigravajo predvsem na polju narodnega gospodarstva. Isto snov obdeluje tudi njegov najnovejši roman.

Naslov „Iza plime“ označuje današnji položaj istrskega ljudstva, kakor ga pojmuje v povesti posebljena narodna modrost, stari Fabio: „U nas ti je sve kao more: čas se diže, čas pada... Ali nikada s mjerom: jer ili tako nabuja, da sve razdere i odnese, ili se tako daleko povuče, da za sobom ostavi i takovih stvari, od kojih ti se usmrdi i zrak, što ga dišeš. Vidiš — sad smo u doba osjeke. More se povuklo, a mi ostali na suhu. Natrag ne možeš, a naprijed ne znaš, pa ti ne preostaje drugo, no da za stranu gospodu kupiš po blatu pužiče i školjke“ (str. 127). Fabijev ceterum censeo, da jih je „bacilo na seku“, odmeva skozi celo povest kot otožen refren tihe resignacije. Vzrok oseke: „Kad su ono izgurali Talijane, mislili su: sad je svemu kraj, sad će biti mir. Ni vraga! Pravo se ne okrenuše, i eto ti Nijemca. Još i tvrdja kost — možeš mi vjerovati! Tu ne pomažu fraze, već jaka hrptenjača“ (str. 50). Tujec si polagoma lasti obalo in odriva domačine od morja. Istrsko ljudstvo je kakor riba, ki je obležala na suhem, ko je plima ponehala in je morje odteklo. Riba se zvija — do vode ne more. Ali ostane živa do prihodnje plime? — Ogrodje te prisodobne je pisatelj spretno porabil in obesil nanj lepo število bolj ali manj popolnih, zanimivih slik iz narodovega življenja. Slike so tesno spojene z dramatično napetim dejanjem povesti, ki je pisana vseskozi z ono umetniško vervo, da vjame bralca na prvi strani v precep radovednosti in ga izpusti šele s poslednjo vrstico.

Rajković obesi visoke šole na klin, se pritepe v Ameriki do bogate neveste in se vrne v Istro, da izterja pred poroko za nevestinega očeta Marunića star dolg od propadlega prekmorskega podjetnika Palmića. Ta je zapisal imetje in hišo hčeri Klari, ki živi pri njem kot vdova ponesrečenega kapitana Karla. Pred poroko je Klara ljubila Rajkovića, ki ga je njein oče nagnal kot študenta parasita, ko je prosil za njeno roko. Stara ljubezen se javi zdaj najprej tako, da prisili Rajkovića Klaro k prodaji njenega doma poželjivemu Nemcu Leitnerju. Ta se vsidra na novem domu, lazi za Klaro in pusti baš raditega Palmićevega časno zraven sebe v stanovanju. Stari Palmić ne ve nič o prodaji in snuje bizarne načrte o moči in bogastvu. Klara sprva ne ve, ali naj ljubi Nemca ali Rajkovića, nazadnje se odloči za nekdanjega ljubimca. Kakor strela z jasnega treščiči v to obnovljeno ljubezen prihod Rajkovićeve neveste Miss Kate, ki je s svojim praktičnim očetom Marunićem priromala iz New-Orleansa za ženinom. Rajković zapusti obubožano in obupano Klaro in se iz praktičnih ozirav oklene zopet Miss Kate. Starega Palmića pahne v grob nenadna novica, da je Klara prodala

hišo Nemcu. Klara mora s svojim ujem, slabičem Ivišo v Ameriko. Marunić zaobrbe pogajanja o gradnji nove železnice tako, da mu Nемеc zopet proda Palmićevo domovanje, kjer se po poroki nastanita Miss Kate in Rajković.

Karakterizacija posameznih oseb je izborna. Mojsterko so očitani razni domači tipi, ki se pripravajo, modrujejo o svoji slabosti in tujčevi premoči, gorijo za narodov blagor in so zmerom pripravljene prodati svojo zemljo tujcu. Znale tipične slabosti slovanskega plemena so s fino, otopno ironijo projicirane na vzhodno istrsko obalo. Lokalni kolorit se bohota zelo neprikrito tudi v jeziku. Upajmo, da bo oseki sledila kmalu nova plima!

P a s t Ź k i n.

Zapiski.

Donesek k boju „l“ ali „u“. Vprašanje izgovora črke „l“ na koncu besed in pred soglasniki je že tako dobro preiskano kot malo kaka točka slovenskega glasoslovja. Radi tega ni namen sledečih vrstic, še enkrat prereševati celo stvar; hočem le odgovarjati na pripombe dr. Ilešiča, pripisane moji kritiki (v Nast. Vjes. 21, 766 sl.) njegove razprave o „izgovoru slovenskega knjižnega jezika“.

V prvi pripombi pravi dr. Ilešič, da so si ujevci dr. Breznik, dr. Zupan in O. Župančič na eni strani in jaz na drugi strani needini glede glasu, ki se je razvil iz predsoglasniškega in končnega l-a v slovenščini, trdeč, da so navodila prvih po mojem mnenju nedoločna in da sem jaz šele po čisto fizioloških razlagah prišel do svojega rezultata, namreč do „mojega“ glasu, t. j. soglasniškega u. Predvsem bi omenil, da to ni „moj“ glas, ampak glas slovenskega jezika. Dalje ni res, da bi si bili ujevci needini, ker v resnici smo mislili vsi isti glas „u“ in da se to že takoj v začetku ni dovolj jasno povedalo, temu ni kriv razvoj slovenskega jezika, temuč premalo znanje fonetike, česar ne moremo nikomur zameriti, ako pomislimo, da je ta veda moderna in na avstrijskih vseučiliščih tako slabo, lahko rečemo, prav nič zastopana. Sicer pa si je tozadevno dr. Ilešič v svoji razpravi (str. 52.) privoščil v prid svojemu mnenju par ne baš lepih izprememb. Tako na pr. dr. Zupan (v „Zarji“ II. 410) ni nikdar trdil, da bi bil glas, ki se je razvil iz l-a v danih slučajih nekaj, kar je med „l“ in „u“, kakor piše dr. Ilešič, marveč piše ondi: „Pri nas je torej narod v živem jeziku prenehal izgovarjati trdi „l“, ker dela pač njegovo izgovarjanje težave, in ga izpremenil v najsorodnejši glas: v dvoustnični „w“.“ Dr. Zupan dovolj jasno pove, da je „l“ postal dvoustnični „w“, kar je gotovo dovolj natančno za označilo glasu, dasi je mala razlika med „w“ in „u“, o čemur gl. mojo kritiko str. 768. Dalje pravi dr. Zupan: „Ruski in poljski „l“ mu (t. j. našernu „u“) je tako podoben, da napravi veliko manjšo napako tisti, ki ga (t. j. rusko-poljski „l“) izgovarja kot „v“ kakor pa tisti, ki ga (t. j. rusko-poljski „l“) izgovarja kot srednji „l“. Dr. Ilešič je sebi v prid preobrnil smisel teh Zupanovih vrstic in napisal (str. 52.): „Očividno naj bi torej ta „u“ (t. j. „u“) ne bil običajni „u“, ampak nekaj, kar je med „l“ in „u“, ali z drugimi besedami povedano: dr. Ilešič ni citiral tega, kar odgovarja resnici, marveč je po svoje in zato moramo reči nalašč citate prenarejal. Isto kot s citati dr. Zupana je napravil dr.

¹⁾ Dr. Ilešič piše: „njegov (t. j. moj) glas“.

Ilešič tudi s citati O. Zupančiča, ko piše: „— naj bi se izgovarjalo (po Zupančiču) nekaj, kar še ni popoln „u“. Nekako tako naj bi se izgovarjalo, kakor je izgovarjal Trubar, „z jezikom zavaljenim“ (Vodnik); to bi utegnil biti po priliki poljski glas „l“ (str. 52).“ Vsega tega Zupančič ni nikdar trdil, da celo več, on je bil naravnost proti temu. On pravi, da je tak glas „l“ Slovincem neizgovorljiv, iz česar že sledi, da ga ne izgovarjamo. To je dovolj jasno iz Zupančičevih besedi (Zarja II. 420): „Videl sem, da je pravi trdi slovanski „l“, tisti, ki ga je treba po Trubarju izgovarjati ali za „u“ (tega sicer Trubar nikjer ne pravi, a ta malenkost je odpustljiva, ako pomislimo, da je celo današnjim slovenistom znan Trubarjev jezik in njegov navod za izgovarjavo gotovih glasov toliko približno, kolikor kak eksotičen jezik, kar jih vsekakor ne diči), ali pa debelo, po bežjaško, ki pravi Vodnik, da ga (t. j. slovanski „l“) izrekajmo „z jezikom zavaljenim“, veliki večini našega naroda tuj, našim igralcem neizgovorljiv.“ Tudi Zupančič je mislil, da moramo izgovarjati „u“ in ako se je on malo bolj prosto izrekel o tem glasu (Zarja II. 420 „... da uvede (intendanca) vsled pritiska ljubljanskega občinstva na našem odru zpet izgovarjavo na „l“, namesto na „v“, ali na „u“, kakor kdo hoče...“), mu nihče ne more zameriti, saj vemo, da on ni lingvist in fonetik. Svoje mnenje pa je povedal tako jasno, da ga mora vsak razumeti. S tem pa je zopet v drugič dokazano, da je dr. Ilešič ponaredil na str. 52. v svoji razpravi citate Zupančičeve. Znanstveni rezultat našega vprašanja je bil že od nekaj absolutno rešen, jasen in nedvomen, in če pride sempatam kak filolog in ruje proti temu, naj mu Bog odpusti ta greh. (Vse to bi bil že lahko povedal v svoji kritiki v Nast. Vjes., a nisem hotel; vzrok bo pač vsakemu jasen, zakaj ne. Če pa pride potem še enkrat dr. Ilešič in ponovno trdi, da si ujevci niso edini, sem primoran javno priznati, da je ta trditev le navidezna in to le radi tega, ker se citati, ki se nanašajo na znanstven rezultat našega vprašanja, od njegove strani ponarejajo.)

Druga točka dr. Ilešičevih pripomb se glasi: „Dolga izvajanja o „l“ v dialektih niso prav nič potrebna v polemiki z mojim spisom; zakaj dejstev jaz nikjer ne tajim.“ Hočem tu utemeljevati, ali ima dr. Ilešič tu prav ali ne. Štrekelj je v svoji knjigi „o Levčevem slovenskem pravopisu in njega kritikah“ str. 41 sl. navajal različne pisatelje in slovničarje slovenske, ki so se izrekli o glasu, ki se je razvil iz prvotnega l-a in na ta način pokazal, kako mnenje je v našem vprašanju že od nekaj vladalo pri Slovencih. Na narečja, torej na sedanje stanje razvoja slovenskega jezika se je malo oziral, drugi ujevci pa še manj; zadovoljili so se s splošnim rekom, da je „l“ v večini slovanskih narečij, predvsem tudi v dolenjščini, iz katere je izšel naš književni jezik, prešel v „u“. Da bi tudi tozadevno bilo vprašanje znanstveno povsem jasno, se mi je zdelo umestno, izpregovoriti tudi o narečjih. Da je to dobro, vidimo že iz tega, da nam je možno reči, da je tista manjšina narečij, ki danes nima „u“, še mnogo manjša kot so to mislili Štrekelj in drugi. Ona narečja, ki imajo še „l“, ne govore niti proti „u“ niti za „l“, ona pa, ki imajo „l“, ga nimajo toliko po splošno slovenskem razvoju, ampak po vplivu. Iz tega sledi, da je bil razvoj našega fonema na celi slovanski zemlji isti, t. j. „l“ preide v „u“ in da so narečja, ki so od tega zakona šla svojo pot, le pod tujim vplivom prišla do drugega rezultata (vpliv čakavščine). Kakor nam je že prej vedno zgodovina

kazala, kaj naj govorimo, tako je odslej tudi vsak izgovor na narečja izključen. In še eno je, kar so nam pokazala narečja in v čemer se je doslej toliko grešilo, da namreč izreka na „u“ ni dialektična, marveč edino prava slovenska izreka. Dejstev dr. Ilešič ne taji, kakor pravi sam. A ravno njegova druga pripomba govori glasno, da se sam dobro zaveda, da njegovo mnenje, naj izgovarjamo „l“, nima prav nikakršne trdne opore, ki bi vsaj malo zagovarjala njegov nauk. Dr. Ilešič se je prosto uprl znanstvu in njegovim rezultatom in mogoče bi rad odnehal, a ta pot nazaj je pretežka, ker bi se mogoče kje slišal glas, da je kapituliral; in to je mučno, a bilo bi junaško in gotovo vse časti vredno.

Tretjič si domišljuje dr. Ilešič, da mi je dokazal nedoslednost mojih izvajanj, ko piše: „Gosp. Ramovš pravi na enem mestu, da je edini merodajni faktor, ki določa praktični knjižni izgovor, razvoj jezika (po zgodovini in po sedanjem stanju); a malo dalje trdi z menoj, da jezik kot socialno občilo „gleda v svoji vsakdanji uporabi res le na svrhu in namen, kajti na vire gleda le znanstvenik“. Teh dveh trditev ni mogoče spojiti.“ Samo dobre volje je treba in malo misli, pa gre. Gotovo je jezik socialno občilo in ne gleda na nobene vire. S tem pa še ni rečeno, da vozi po vsakem kolovozu, koder se mu ravno ljubi. Jezik ima zakone v sebi in se tudi po njih vedno ravna. Jezik je izpremenil „l“ v „u“ v gotovih slučajih in ta izprememba je zanj zakon, radi česar jezik v svoji vsakdanji uporabi vedno v danih slučajih izpreminja „l“ v „u“, oziroma pozneje ostane pri gotovem rezultatu t. j. u, o, a itd., vsak v svojem narečju. Delovanje jezika gre vedno naprej, delovanje znanstvenika pa ne more biti v tem, kaj bo še jezik v bodočnosti razvil, ampak v tem, kakšen je sedanji jezik in zakaj je takšen. Z drugimi besedami povedano, bi rekel: razvoj jezika z vsemi zakoni, ki jih uporablja, nam določa izgovor; uporaba zakonov je jeziku dana, znanstvenik jo le sistemizira; jezik ne gleda na vire, ker mu tega ni treba, kajti viri žive v njem samem; radi tega se proti zakonom, torej tudi proti virom, nikdar ne pregreši, kar se pač večkrat zgodi kakemu znanstveniku.

Četrtrič ponavlja dr. Ilešič, da je „vzrok pojavu, da je „l = u“ postal signal dialektnega izgovarjanja sploh ... čisto psihološki, kakor sem to razložil v svoji razpravi“. Semkaj spada še iz pete pripombe stavek, da „konkretnih činjenic iz šolskega življenja, ki jih navajam v razpravi, ne spravi s sveta nobeno teoretično filologiziranje o fiziologiji glasov“. Ako trdimo, da izreka na „u“ ni dialektična, tedaj je ta trditev ne le filološka, ampak tudi psihološka. Kajti slovenski narod nikdar ne čuti pri tej izreki, da bi bila dialektična. Proti temu bi govoril na videz slučaj slovenskega ljubljanskega gledališča. A le na videz; kdo se je uprl izreki na „u“ na odru? Gotovo ne ljubljansko meščanstvo v širšem pomenu besede, ampak le velikanska manjšina kakih profesorjev-„filologov“ in pa raznih „slavistov“, ki sede v uredništvih slovenskih dnevnikov, torej ljudi, ki si le domišljujejo, da imajo pravico govoriti (bolje rečeno vpiti) o stvareh, o katerih imajo toliko pojma kot „kopitar“. Rajši naj bi molčali in ne prodajali svojih praznot. — Ako govori kandidatinja pri maturi „u“ namesto „l“ (jaz jo zato pohvalim) in tudi dalje „noug“, „tretga“ itd. (kar moram seveda grajati), tedaj je pač smelo trditi, da je govorila zato in le zato dialektično, ker je govorila „u“ namesto „l“; nasprotno pa je vse umljivo, ako pravimo, da je kandidatinja sploh govorila dialekt in imela je reva pač

slabe profesorje za slovenščino (kakor n. pr. tudi jaz), da je niso tega odvadili. Ravno tako si razlagam tudi vse druge take in enake štorje iz šolskega življenja, ki jim ni kriv niti izgovor „u“, niti dialekt sam po sebi, ampak učitelj slovenščine sam. Saj sem sam tudi sedel na gimnazijskih klopih in vem dobro, kaka „velika važnost“ se polaga na pouk slovenščine; vprašajte dijaka, katerega koli si že bode, pa vam bo dejal: „no, jutri je slovenščina, torej nič učenja; to je celourni odmor“. Dr. llešiču se je ponesrečil dokaz o tem, da je pojav, da je „l = u“, signal dialektičnega izgovarjanja sploh, psihološki, ker so že vse premise, ki jih navaja, napačne.

Sedaj pa še ena cvetka! Štajerci nas, Ljubljčanov, ne razumejo, ker govorimo „u“. Joj, joj! To je pa res tako hudo, da bo treba kar čez noč začeti elati. Ko bi le res bilo! Dr. llešiču pravim samo eno: tako trditev pove lahko v obraz kakemu sentimentalnemu gimnazijcu, ne bi je bilo pa treba pripisati moji kritiki. Ne bom razlagal, zakaj ne „razumejo“ Štajerci Ljubljčanov in narobe, ker bi moral pri tem podati vse razlike obojestranskega dialektičnega razvoja v glasoslovju, oblikoslovju in skladnji, kar bi me zelo predaleč. Pristavim samo, da se daje za take vrste trditve v srednjih šolah dvojka.

Po stari navadi je dodal dr. llešič še par ocvirkov z imeni „slog“, „življenska modrost“ in enako. Žganci seveda potem bolje diše. Naposled se je še zbal, da bi moja kritika mogoče kaj škodovala njegovemu ugledu pri Hrvatih.¹⁾ Zato je privesil še mnenje dveh srbsko-hrvaških vseučilišnih profesorjev o tem vprašanju. Oba sta seveda na llešičevem stališču, morda radi tega, ker jih je on sam poučil o tej stvari tako „temeljito“ kot slovensko javnost v svoji razpravi. Ta mnenja niso prav nič veljavna, kajti bogve kake stroke ljudje so to. Čemu si ni upal navesti dr. llešič polnih imen?

To se mi je zdelo umestno odgovoriti na pripombe dr. llešiča. Vztrajam pri tem, kar sem pisal v svoji kritiki; dalje še izjavljam, da ne bi bil nič užaljen, ako dr. llešič ne bi odgovoril na mojo kritiko. Žal mi je samo, da mora moj materni jezik vsled zaslepljenosti toliko trpeti.

Štajerski Gradec, 20. dec. 1913.

Fr. Ramovš.

¹⁾ Nikakor ni bil moj namen, škodovati v tem oziru dr. llešiču. Svojo kritiko sem objavil le zato v hrvaškem listu, ker tedaj ni bilo nobenega slovenskega lista, kjer bi to bilo mogoče, saj so v vseh uredništvih sedeli in deloma in večinoma še sede blagoljubnost ljubeči uredniki.

Prevodi iz tujih literatur. Prevodno slovstvo pri nas vse bolj in bolj narašča. V Šlebingerjevi bibliografiji za zadnjih šest let zavzemajo samo zapiski prevodov celih osemnajst strani. Že pred leti je sprožil pisatelj Vladimir Levstik potrebno in praktično misel, ki je tudi kaj lahko izvedljiva, naj bi se prevajanje obsežnejših spisov iz svetovnega slovstva pri nas vsaj v toliko organiziralo, da bi bila vsa dela, ki se ravno prevajajo, vedno v javni evidenci; samo na ta način bi bila onemogočena vsakršna kolizija in mnogokrat jako občutno oškodovanje pisateljskih in založniških koristi. Pravilna razdelitev in ekonomija duševnega dela je za nas vse večjega pomena nego pri velikih narodih, kjer lahko izide brez škode hkrati po dvoje, troje prevodov iste knjige. V Slovincih je izšel svoj čas Sienkiewiczev roman „Z ognjem in mečem“ pri „Slovenski Matici“ in v Krajčevi „Narodni Biblioteki“ v Novem mestu; samo izvenredni priljubljenosti tega renomiranega pripovednika se imata obe založbi zahvaliti, da sta se njuni izdaji res razpečali. Dostojevskega „Zločin in kazen“ sta prevajala obenem dva pisatelja, in en rokopis — par mesecev intenzivnega in naporenega duševnega in fizičnega dela — je moral v koš. Enaka usoda bi bila zadnje čase kmalu doletela en prevod Chestertonovega romana „Četrtek“. Proti takim neprijetnim zadregam je edini odpomoček načrt, ki ga je bil nasvetoval Vladimir Levstik; uredništvo „Slovana“ bo rade volje priobčevalo dela, ki se prevajajo, in opozarja s temi vrsticami pisatelje na njih lastno korist.

Brna. V zadnji številki „Časopisa za zgodovino in narodopisje“, ki izhaja že deseto leto pod strokovnjaškim uredništvom profesorja Antona Kaspeta, je objavil dr. Ljudevit Pivko kratek, a zanimiv članek „Pustna kobila (rusa, šarga, gambela, košuta itd.)“. Običaj, da o pustu „ruso gonijo“, je razširjen malone po vsem Slovenskem (na Kranjskem pravijo rusi „brna“) in med raznimi narodi. Nemški primerjajoči narodopisci so reklamirali običaj za svoj narod, toda to ne drži, ker je rusa znana daleč izven Evrope, kamor nemški vpliv gotovo ni segel. Mnogotere cerkvene prepovedi tega običaja pričajo, da sega v naše čase iz prastare predkrščanske dobe kot ostanek poganskih obredov.

Originali naših slik v tej številki so last mestne občine ljubljanske, nakupljeni za bodočo mestno galerijo. Uredništvo najuljudneje zahvaljuje magistratno predsedstvo, ki je reproduciranje rade volje dovolilo.

